

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

70 ГОДИНИ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА

70 ГОДИНИ
МАКЕДОНСКА ИСТОРИОГРАФИЈА

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
ОД НАУЧНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА ОДРЖАНА
НА 13 И 14 ДЕКЕМВРИ 2016 ВО СКОПЈЕ

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Филозофски факултет
Институт за историја

70 ГОДИНИ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА

70 ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ИСТОРИОГРАФИЈА

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
ОД МЕЃУНАРОДНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА ОДРЖАНА
НА 13 И 14 ДЕКЕМВРИ 2016 ГОДИНА ВО СКОПЈЕ

УКИМ / ФЗФ
2017

Содржина

СВЕЧЕН ДЕЛ (13.12.2016)	7
Поздравно обраќање на проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“	9
Поздравно обраќање на проф. д-р Горан Ајдински, декан на Филозофскиот факултет	13
Поздравно обраќање на проф. д-р Ванчо Ѓорѓиев, раководител на Институтот за историја	15
ПРВ ДЕН (13.12.2016)	21
Виолета АЧКОСКА Сегашноста и минатото низ развојот на македонската историографија	23
Ванчо ЃОРЃИЕВ Забранетото име	39
Emanuel PLOPEANU <i>The “Macedonian issue” at the beginning of the 20th Century in the Works of Romanian Historiography</i>	57
Далибор ЈОВАНОВСКИ Пред Коминтерната	71
Војислав САРАКИНСКИ Пердика, Ашина и коринтската парадиома	91
Светлозар ЕЛДЪРОВ Историографски војни: случајот „Славо Димевски“	115
Реџеп ШКРИЈЕЉ Бошњациите во современата македонска историографија	145
Александар АТАНАСОВСКИ За некои недоречености во средновековната историографија и потребата за нивно корелирање	159
Стојко СТОЈКОВ Планирање на минатото - сонување на иднината: народи, етнотенези и политика во бујарската и македонската медиевистика	177
Memli KRASNIQI <i>The impact of protestant movements in the cultural and spiritual life of the Monastir (Bitola) Vilayet during the second half of the nineteenth century</i>	217

Stoica LASCU <i>Mărturii românești despre diferite realități în spațiul Republicii Macedonia în perioada otomană (începutul secolului XX)</i>	223
ВТОР ДЕН (14.12.2016)	261
Стефан ПАНОВСКИ <i>Philippus furibundus?</i>	263
Драган ЗАЈКОВСКИ <i>Кон ирашањето за ирвине ерарси на Охридската архиепископска: помеѓу митот и историчноста</i>	293
Никола МИНОВ <i>Гимназиите во османлиска Македонија</i>	305
Тодор ЧЕПРЕГАНОВ <i>Искористеноста на западните и балканските историски извори во македонската историографија и електронските извори</i>	347
Борче ИЛИЕВСКИ <i>Македонското црковно ирашање во македонската и српската историографија</i>	355
Бранислав САРКАЊАЦ <i>Македонската историја и политиката на дисциплината</i>	371
Jelena JARIĆ <i>Late Roman “anti-pagan” laws and their appearance in the research of Roman theatres in the Republic of Macedonia</i>	387
Роберто ТРАЈКОВСКИ и Александар ЛИТОВСКИ <i>ВМРО во сиратијата на Третиниот Рајх (1943-1944)</i>	415
Соња НИКОЛОВА <i>Македонската историографија помеѓу етиката и политиката</i>	427
Димитар ПАНДЕВ <i>Историографскиот поглед на научниот стил</i>	439
Иванка ДОДОВСКА <i>Меѓународното признавање на Р. Македонија, 1991–2001 година (изградба и развој на меѓународните односи)</i>	449
Сашо ДОДЕВСКИ <i>Историјата во документите за независноста на РМ во периодот до 1990 година</i>	463

Планирање на минатото - сонување на иднината: народи, етногенези и политика во бугарската и македонската медијевистика

Стојко СТОЈКОВ
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

Abstract. - This paper examines two neighboring historiographies - Macedonian and Bulgarian in their interpretations of the idea of 'ethnogenesis' in the Middle Ages. Both meet there as competitors and rivals. Comparison is done between them in quantitative and qualitative terms, not in order to determine the right or wrong, but to address the reasons which led to promotion or dismissal of some or other positions. It traces the impact of political change on the interpretation of historical processes. The conclusion is that the political realities play a crucial role in creating ethnogenetic and national historical interpretations. No changes in scientific knowledge led to changes in the positions of both historiography identity issues. It is noted that in disputes between two historiographies Bulgarian appears active and aggressive, but not the actual initiator of the conflict. Contrary to widespread in science opinion that Macedonian historiography occurs as provocateur causing the conflict between them, I present proof that the real initiator was Bulgarian political leadership. In the 1960s, Bulgarian Communist leadership made series of secret decisions which instructed the Bulgarian historiography to begin aggressively denial of Macedonian identity through history and provided her with all needed resources. Thesis of "Macedonian historical provocation" offered the only justification for this attack. The real initial motive was to block any Macedonian territorial claims against Pirin Macedonia and actually historiographical war happened in parallel of the process of the campaign of denial and assimilation of Macedonians in Bulgaria. The political and national conflict is seen here as a motivator in the process of building positions in both historiographies. The article traces the ethno-genetic highlights in

both countries and their relation to current events in the Balkans. It is noted that relations between the two historiographies remain blocked in pseudo-scientific debating, and for its unblocking may contribute only serious political change.

*Who controls the past, controls the future:
who controls the present, controls the past.*
(George Orwell, *Nineteen Eighty-Four*)

Националните историографии на Балканот, а меѓу нив и македонската и бугарската, биле доволно честа тема на истражувања и анализи.¹ Тоа е дел од постојаниот напор за преиспитување на мотивите, стереотипите, парадигмите кои влијаат при реконструирањето и пишувањето на историјата, барање одговор на вечното философско прашање за влијанието на сегашноста врз разбирањето на минатото (и обратно), пишувањето на историја на историјата. Предмет на ова мое истражување се две соседни историографии – македонската и бугарската, (во областа на средниот век). И двете во немал степен истражуваат исти историски теми, кои ги толкуваат на свој начин, при што меѓу нив можеме да набљудуваме и конфликт, и конкуренција и негација, но и размена на идеи, стереотипи и аргументи, што ни дава одлични можности за споредба и анализа.²

¹ Thomas A. Meininger, *A Troubled Transition: Bulgarian Historiography, 1989-94*, *Contemporary European History*, Vol. 5, No. 1 (Mar., 1996), pp. 103-118, D. Kaneff, *Negotiating their Past in Post-Socialist Bulgaria*, „*Ethnologia Balkanica*” 1998, бр. 2, с. 31-45, Stefan Troebst, *IMRO + 100 = FYROM? The politics of Macedonian historiography*, *The New Macedonian Question*, ed. James Pettifer, Macmillan Press Ltd 1999, P. Novaković, *Use of past, ancestors and historical myths in the Yugoslav wars in 1990s*. *Archaeology and the changing identity in the former Yugoslavia*, „*Portolano Adriatico*” 2007, бр. III/3, Милен Михов, *Политика в историята. Новата българската история и македонската историографија 1944-2005*, Велико Търново, 2006, Dimitar Bechev, *Historical Dictionary of the Republic of Macedonia*, *Historical Dictionaries of Europe*, No. 68, The Scarecrow Press, UK 2009, *Исаева О. Н.*, *Македонскиот дискурс в современной историографии*, *Славянский альманах*, 14, Москва, 2010 238-247, Nade Proeva, *Savremeni makedonski mit kao odgovor na nacionalne mitove suseda: albanski panilirizam, bugarski pantrakizam i grčki panhelenizam*, *Zgodovinski časopis*, 64, Ljubljana, 2010, 176-219, Наде Проева, *Националните митови во современа Европа и негирањето на македонскиот идентитет*, *Slavia Meridionalis* 12, SOW, Warszawa 2012, Irena Stefanoska and Darko Stojanov, *Remembering and Forgetting the SFR Yugoslavia*. *Historiography and History Textbooks, in the Republic of Macedonia*, *Süd-osteurogra* 64 no. 2, 2016 Institute for East and Southeast European Studies pp. 206-225.

² Истражувањето изолирано на само една историографија во балкански услови (но и по принцип) ги лимитира можностите за анализа, а од таму и резултатите. Истото остава место за сомнеж дека се оди по линија на помал отпор и се избирала за цел „слаба“ историографија, што не би можела сериозно „да возврати“, или пак дека

Акцентот ќе биде ставен врз влијанието што националните идеологии и политики го имаат при оформувањето на основните тези за потеклото на двете нации и во острата дебата што се води меѓу двете историографии. Споровите за името и историјата на Македонија ни покажуваат колку тесна може да биде врската меѓу политика и наука, колку важна е улогата на историските толкувања и колку славното историско име е клучно за градење или уривање на национален идентитет и за докажување на правото на постоење на Балканот дури и денес.

Бездржавните национализми (какви што биле на почетокот сите балкански национализми)³ се изградиле на ист начин: на база на славно историско државно име, преку кое можат да искажат претензии за обновување на некогашна држава. Улогата на историчарите на почетокот често личела на адвокати во имотен спор. Тие требало да докажат роднинска врска меѓу нацијата претендент и народот творец на древната држава (обично преку името и местото на живеење), за преку тоа да претендираат за право на стапување во владеење на истата држава и нејзината територија. За да имаш право да бидеш нација и држава треба веќе да си ги имал истите во минатото⁴ – едно крајно и целосно отфрлање на идејата за право на самоопределување во балканските национализми. Префрлувајќи го правото на одлучување од рацете на живите во рацете на мртвите и настапувајќи како говорители на мртвите, пионерите на нациите тоа право го присвоиле за себе, а за главни медиуми во оваа спиритуалистичка сеанса биле повикани имено историчарите. Во времето кога националната држава била сè

се претпочита како предмет на критичко истражување туѓа наместо своја историографија од национални мотиви (критика на туѓата историографија, избегнување критика спрема „својата“ историографија и сл.). Од друга страна во една статија е невозможно да се постигне идеална рамнотежа – да се истражуваат паралелно историографиите од цел регион. Затоа овде е одбран среден пат: две соседни историографии – едната од нив „своја“. Меѓу нив меѓутоа има голема диспропорција во однос на време на постоење и особено на број и обем на објавени научни трудови, што неизбежно се одрази во пропорцијата на која двете се застапени овде.

³ Како што точно посочува Уилям Хейгън, Смъртоносните национализми на Балкани-те, Либерален преглед, 11 Декември 2012, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/prospectcs/europe/1878-2012-12-11-19-04-16> „Сите балкански нации се родени во XIX и раниот XX в. како иредентистички нации кои се стремат да си ги ослободат „неослободените“ национални „замислени заедници“ и тие „се појавуваат од вековите на османлиска власт без речиси ништо друго освен оваа очајничка желба за национален идентитет“.

⁴ Кристина Кулури, Тиранијата на историјата, Либерален преглед, 21 Април 2009, <http://librev.com/index.php/prospectcs-europe-publisher/553-2009-06-17-07-33-13>, користена на 16 декември, 2016 г. во балканските учебници по историја „трајноста на нацијата се докажува преку континуитетот на државноста (сите современи национални држави бараат свои претходници во античките, средновековни и модерни времиња“.

уште само сон, истата била реализирана во фантазијата за минатото, за оттаму да се преточи во проект за иднината.

Врз идеите на таквите национализми се изградиле балканските национални држави,⁵ многу помали отколку што првично биле планирани. Историјата во нив не можела да биде едноставно наука за минатото, туку и претензија за иднината. Таа требало да ги докаже правата на постоење и на поголема територија, дисквалификувајќи ги претензиите на конкурентните нации на база на нивна задоцнетост,⁶ безначајност, новост или неприродност (не-постоење).⁷ Историските истражувања на Балканот се развиле имено како одговор на актуелни национално-политички прашања и биле формулирани како национални аргументи во рамките на националните дебати. Бидејќи сите претензии (за државност, територија сл.) се аргументирале преку националната припадност на населението, посакуваните национални територии биле проектирани како татковина на народот во минатото, а историјата станала приказна за народот, чие постојано траење неизбежно е разгледувано како аксиома, т.е. како нешто што не треба да се проверува или докажува.⁸ На таков начин се конструира концептот за етногенеза на соодветниот етнос⁹ (нација), а тој се јавува како

⁵ Меѓутоа оваа констатација не се однесува само на националните држави формирани во времето на доминација на националната идеологија (каков што е случајот со бугарската) туку и за оние кои формирале своите национални држави прилично подоцна во времето на комунизмот, зашто „балканскиот комунизам од времето по Втората светска војна исто е длабоко националистички, наспроти својата интернационалистичка фразеологија“ (Хейгън, цит. дело). За улогата на македонскиот национализам како државна политика и „за неограниченото господство на етноцентризмот при создавањето на националната историја“ зборува *Исаева О. Н., Македонскиот дискурс*, 239

⁶ За улогата на државата во креирањето на национални митови и за претензиите за „автохтоност“ и старост види Проева, *Националните митови*, 120.

⁷ Карактерно е што клучен аргумент како имање/немање на капацитет и ресурс за градење нација ретко се појавува во националните спорови на Балканот, веројатно затоа што тој во една или друга мера го поставува под прашање правото и потребата на постоење на сите балкански нации.

⁸ Од оваа позиција спорот меѓу бугарската и македонската историографија може да се разгледува и како парадоксален стремеж на бугарската страна да ја докаже недоказаноста на „македонската аксиома“ и спротивниот напор на македонската страна истата да ја одбрани и докаже.

⁹ Сфаќањето на етносот како објективна категорија која може да се проучи по нејзините составни елементи одамна е поставена под сомнение во науката (види, Fredrik Barth, „Introduction,“ in *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Boston, 1969, p. 10). За различните приоди при третирањето на етницитет, национализам и толкувањето на поимот етнос во науката види кај Марија Тодорова, *Етнос, национализам и комунистичкото наследство в Източна Европа, Либерален преглед* 29 Март 2013, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/bulgaria/1962-2013-03-29-10-42>. За понови сфаќања за етницитетот во средниот век види: В. Grafenauer, *Stjednovjekovna etnička struktura prostora*

основен историографски механизам за национална интерпретација на историјата.¹⁰ Таквиот концепт меѓутоа неизбежно преместува дел од историјата во областа на митологијата, а етногенезата лесно станува варијација на митот за избраниот народ. Имено во такво митско издание историјата е и најпогодна за политичка и национална употреба,¹¹ а имено политиката (државата) е основниот (единствениот) финансиер на историската наука на Балканот. Македонската и бугарската историографии во тој однос не претставуваат никаков исклучок.

Двете историографии се создавале во прилично различни услови. Бугарската – во полетот на национализмот, македонската – на почетоците на неговото одрекување. Во национална смисла бугарската нација и историја не биле негирани, напротив. Можеби токму тоа допринело за по бавното институционализирање на историската наука во Бугарија: неопходни биле 33 години по создавањето на државата (1878 – 1911)¹² за да се завршат институциите, наспроти 23 години (1944 – 1967)¹³ во Македонија. Силниот национален притисок врз Македонија секако играл улога во тоа. Од друга страна создавањето на првата научна институција (1869)¹⁴ и излегувањето на првата стручно напишана Историја (1876)¹⁵ во бугарскиот случај го преварува создавањето

jugoslovenskih naroda i odnos između osnovnih etničkih jezgara kasnijih naroda, *Jugoslovenski istoriski časopis*, Beograd 1988, s. 17-24; Pohl Walter, *Conceptions of ethnicity in Early Medieval studies*, *Archaeologia Polona*, vol. 29, 1991, p. 40-49; *Concepts of National Identity in the Middle Ages*, Leeds, 1995; Ѓирковиќ, Работници, војници, духовници, с. 172-184, Geary Patrick, *The myth of nations, the medieval origin of Europe*, Princeton and Oxford, 2003.

¹⁰ За поимот и проблематичноста на концепцијата види кај Сима Ѓирковиќ, Работници, војници, духовници, Друштва средновековног Балкана, Београд 1997, 172-174.

¹¹ За улогата на „историските митови“ не само како фантазии туку како „добро изработени инструменти, кои се користат и злоупотребуваат во процесите на политичка легитимација“ види Атила Пок, Политичките употреби на историски митове и создавањето на омраза, Либерален преглед, 14 мај 2013, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/europe/2055-2013-05-14-14-44>; види и Пројева, Националните митови, 120.

¹² Од создавањето на државата (1878) преку создавањето на Софискиот универзитет (1904), Бугарско историско друштво (1905) до Бугарската академија на науките (1911), види James F. Clarke, *Zlatarski and Bulgarian Historiography*, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 15, No. 44 (Jan., 1937), p. 438.

¹³ Во 1946 г. е создадена Катедра по Историја при Филозофскиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, во 1948 г. е формиран Институтот за национална историја во Скопје, во 1957 г. започнува да излегува списанието „Гласник“, во 1963 г. списанието „Историја“ на Друштвото на историчарите на Македонија, а во 1967 г. е формирана Македонската академија на науките и уметностите (види податоци за тоа кај Чавдар Маринов, Македонското прашање од 1944 до денес, Комунизмот и национализмот на Балканот, Скопје 2013, 123).

¹⁴ Бугарското книжевно друштво основано во Браила во 1869 г. од Марин Дринов.

¹⁵ Konstantin Irecek, *Geschichte der Bulgaren*, Prague, 1876.

на државата (1878), додека во Македонија институциите се создадени по создавањето на државата, а првата стручна историја (1969) – по конституирањето на научните институции.¹⁶ Во Бугарија првите чекори се направени во странство, додека во Македонија – на домашен терен. Тоа е фундаментална разлика во развојот на двете нации – бугарската се радувала на широка меѓународна поддршка при своето конституирање, за разлика од македонската, која се соочила со сериозен отпор од соседните национализми и држави, што го правело невозможно создавањето на македонски научни институции, пред создавањето македонска држава, иако обиди за објавување на историски дела биле правени и претходно.¹⁷ Ако ги погледнеме почетоците на медијевистиката во двете земји ќе видиме дека во Бугарија тие се поставени од двајца странски научници (едниот од нив, Марин Дринов, од бугарско потекло (кој својот научен век го поминал на универзитетот во Харков), а другиот, Константин Иречек, од чешко). Во Македонија првите медијевисти (Томо Томоски и Драган Ташковски) се домашни, а подоцна им се приклучил Стјепан Антољак, Хрват по потекло. Првиот медијевистички труд посветен специјално на етногенезата во бугарската историографија бил објавен во странство и пред создавањето на државата,¹⁸ додека во македонската – во Македонија, 28 години после создавањето на државата.¹⁹ Се разбира дека една од главните разлики е во времетраењето на двете држави и нивните историографии (види таблица бр. 1).

И двете историографии во првите децении се развивале во рамките на зависни држави, но за разлика од македонската, која во комунистичкиот систем на ФНРЈ не била во позиција да пропагира сепаратизам, бугарската го немала овој проблем кон Османлиската империја. Затоа во нејзините историографски дела јасно се оцртале како стремежот за еманципација од империјата, потпирајќи се на помошта на Русија, така и конкуренцијата со останатите балкански држави за османлиското наследство на Балканот, и најмногу за Македонија.

¹⁶ За прв пат стручно историјата на Македонија била кратко претставена во Историјата на народите на Југославија објавена во 1953 г. Првата посебна официјална научна Историја на македонскиот народ ќе излезе во три тома дури во 1969 г.

¹⁷ Како на пр. Ѓорѓија Пулевски во 1892 г. (Ѓорѓија Пулевски, Славјанско-македонска општа историја, МАНУ, Скопје 2003) и Васил Ивановски во 1943 г. (Васил Ивановски, Борец за идеалот за слободна и обединета Македонија на Балканот, Историја на Македонија од антиката до АСНОМ, книга прва, ред. Иван Катарџиев, МАНУ, 2014).

¹⁸ Станува збор за трудот на Марин Дринов, Поглед върху произхождането на българският народ и началото на българската история, Виена, 1869 г.

¹⁹ Бранко Панов, За етногенезата на македонскиот народ, ГИНИ XVI/3, Скопје 1972, 77–99, Стјепан Антољак, Македонија и Македонците во средниот век (Прилог кон етногенезата на македонскиот народ), ГИНИ XVI / 1, Скопје 1972, с. 111–124.

ТАБЛИЦА 1

	Бугарија	Македонија
Државно постоење	139 г. (1878–2017)	73 г. (1944–2017)
Независна држава	109 г. (1908–2017)	26 г. (1991–2017)
Од првата научна национална историја	141 г. (1876–2017)	48 г. (1969–2017)
Од првата историска научна институција	148 г. (1869–2017)	71 г. (1946–2017)
Од првиот медијевистички етногенетски труд	148 г. (1869–2017)	45 г. (1972–2017)

Во времето до појавата на македонската историографија (по 1944) етногенетските ставови во бугарската медијевистика еволуирале имено под влијание на овие доминанти и тоа во неколку насоки. Во периодот до Првата светска војна доминанти биле словенофилството, антитурцизмот и антигрцизмот, а по 1885 г. и антисрбизмот. По 1919 г., првите два ја изгубиле политичката актуелност, додека еден од порано создаден политички фактор – македонскиот сепаратизам, започнува да се одразува во бугарската историографија. Секој од овие фактори оставил своја специфична трага во бугарската историографија:

Антииштурцизмот се изразил во негирање на турската припадност на создавачите на средновековната бугарска држава, или доколку истата се прифаќала, тоа се компенzirало со нивно минимизирање како бројка, маргинализирање на нивното место и значење во рамките на основаната од нив држава, а генерално во редуцирање на нивното учество во етногенезата до степен на симболично.²⁰ Овој стремеж го надживеал времето кога бил политички актуелен и е сосема видлив и денес. Причината можеме да ја бараме во тоа што антитурцизмот се претворил во важен елемент во бугарскиот национален канон и во жилав стереотип кој сеуште наоѓа место во историгорафијата. Големото турско малцинство во Бугарија и соседството со далеку надмоќната турска држава исто придонесуваат за тоа.

Словенофилството: според првите официјални научни етногенетски формули бугарскиот народ бил речиси исклучиво словенски,

²⁰ Марин Дринов, Поглед върху произхождението на българският народ и началото на българската народност (1969), во Избрани съчинения, т. 1, София, 1971, с. 82, 83: „самите Бугари, онаа мала орда или дружина ... беше проголтана во овој соединет во едно елемент, без да остават во него никаква трага од својата другородна народност“. Васил Златарски, Историја на българската държава през средните векове, т. I. ч. I, , София 1970, 190.

словенскиот елемент играл доминантна улога во создавање и одржувањето на првата бугарска држава,²¹ а словенизирањето на државата и на нејзините основачи се третира како најважен историски процес и резултат.²² Во некои случаи на бугарското канство се гледа како на прва словенска држава воопшто. Значењето на Словените во етногенезата се дава поублажено само во трудовите во кои се негира турската припадност на Бугарите.

Антиирицизмот. Бугарскиот национализам се оформува не само како обид за издвојување од Османлиската империја, но и во борба за еманципација од Цариградската патријаршија и во конкуренција со грчкиот национализам за доминација во Македонија и Тракија. Бугарските историчари овој свој современ непријател – Цариградската патријаршија и грчката национална држава го пренеле назад во времето до пред претпоставените почетоци на бугарската етногенеза и него го препознале во Византија. Ова ќе има огромно влијание во бугарската медијевистика и требало да поминат повеќе децении откако современа Грција престанала да се гледа како непријател и конкурент во Бугарија за да можат таквите погледи да започнат да слабеат, но тие се сè уште живи.²³ Освен во толкувањето на улогата на Византија и „византинизмот“ како нешто негативно антинационално²⁴ (несомнено сериозен грев во ерата на национализмот) и антибугарско тоа нашло израз и во претставувањето на Византија како непријател чија постојана агресија ги обединува во заедничка борба за слобода луѓето од Мизија до Македонија, нешто во што можеме да го слушнеме ехото од преродбенските борби и борбите меѓу егзархијата и патријаршијата, а не од средниот век. Византија била оквалификувана како асимилатор и уништувач на бугарската литература, па митовите за уништувањето на книгите родени во преродбата²⁵ биле пренесени назад во минатото,²⁶ а во дејствијата на Византија и цариградската патријаршија се декодирани истите мотиви што им се припишувале на фанариотите и патријаршијата во подоцнежното време.

²¹ Исто, 82, 83.

²² Дринов, Поглед, 82, Златарски, Историја, 1,1, 200, Петър Мутафчиев, Историја на бугарскиот народ, БАН, София 1992 с. 84-86.

²³ За антиирицизмот во бугарските учебници по историја во ново време види: София Вури, Грција и грците в новите бугарски учебници по историја. Либерален преглед, објавена на 03 Февруари 2015, <http://librev.com/index.php/discussion-culture-publisher/2631-2015-02-03-13-18-14>.

²⁴ Дринов, Поглед, 80, „се знае дека потчинетите на Византија народи лесно ја губеа својата народност и стануваа безродни Ромеи“.

²⁵ Н. Аретов, Национална митологија и национална литература, София, 2006, 277-293.

²⁶ Каде меѓу другото добро, иако и целосно погрешно, ќе послужат како одговор на прашањето за непостоењето средновековни бугарски историски дела. Причината за тоа нема да биде барана во непостоењето на народ, единствена свест, политички

Антиисрбизмој. Соперништвото меѓу Србија и Бугарија за Македонија, а особено по балканските војни и поделбата на Македонија ќе најде свој одраз и во бугарската медијевистика каде Србите ќе бидат осмислени како *старииот завидливец* и *предавник* кој уште од почетокот се обидува да ѝ попречи на Бугарија да ги „ослободи и обедини“ Словените во Македонија.²⁷ Против српските претензии за обединување на јужните Словени (особено по 1918 г.) на оружје ќе биде земањето тезата дека Словените се населиле на Балканот во две различни групи, едната од кои ги населила имено земјите на кои на почетокот на XX в. претендирал бугарскиот национализам.²⁸

Кокеширање со македонскиот сејарашизам. Со стапувањето на политичката сцена на македонскиот сепаратизам и по поразот на надежите за директно присоединување на Македонија (1913 и 1919), во бугарската историографија, бил направен извесен попуст спрема македонскиот автономизам: бил вложен напор да се отфрлат грчките претензии спрема античка Македонија,²⁹ а во однос на средниот век

континуитет и традиција, туку без никакви докази ќе биде обвинет злиот непријател (Византија), кој слично на Инквизицијата ги горел бугарските книги. Така митот ги пополнува дупките во етногенезата.

²⁷ Иван Снегаров, *История на Охридската архиепископия*, т. 2, Софија, 1995, VI

²⁸ Во ова многу добро се согледува влијанието на актуелната политика. За Дринов во 1869 г. во есот на преродбенскиот словенофилски занес „малата бугарска дружина“ преку создавањето на државата на Балканот „постави почеток за обединување на словенските племиња од целиот Балкански полуостров во едно цело“ (Дринов, *Погледи*, 82). Но по 1918 г. по вклучувањето на голем дел од Македонија во она што ќе стане Југославија било потребно да се аргументира зошто Словените од Македонија не треба да учествуваат во држава на јужните Словени заедно со Србите, Хрватите и Словенците, туку да отидат кон Бугарија. За Златарски и Мутафчиев Словените се веќе две групи, различни според местото од кое доаѓаат на Балканот, според начинот на населувањето (едните (бугарските) доаѓаат како непријатели на Византија, а другите – како нејзини сојузници), а дури и според начинот на кој реагираат на обидите на бугарското канство да ги присоедини (Златарски, *История*, I, I, 49, 50, Мутафчиев, *История*, с. 63).

²⁹ Gavril Kazaroff, *Quelques observations sur la question de la nationalite des anciens Macedoniens*, *Revue des Etudes Grecques*, 23, 1910, Веселин Бешевлиев, Към въпроса за народноста на старите македонци, ГССУ, т. XVIII, 8, Софија 1932. Види и Kyril Drezov, *Macedonian identity: an overview of the major claims*, in *The New Macedonian Question*, ed. James Pettifer, Palgrave, Great Britain, 1999, 52. Претходно, бугарската медијевистика се задоволувала да ги побива грчките претензии дека античкото население на Македонија е грчко, а според тоа и современото е составено од словенофони Елини, преку едноставно негирање на секаква врска меѓу античкото и средновековното население (спореди го првиот наслов во книгата на Дринов за потеклото на Бугарите: „Древните жители на Балканскиот полуостров: нивното постепено намалување; запустувањето на Балканскиот полуостров во V в. по Хр.“). Меѓутоа појавата и дејствувањето на ВМРО го промовираат македонскиот сепаратизам и автономизам, кој создава силна приврзаност на населението во Македонија спрема татковината Македонија и македонското име (види кај Хенри Ноел

дури била постулирана извесна македонска бугарска автономност.³⁰ Како компензација биле истакнувани и редовно повторувани тезите за бугарските средновековни владетели како заштитници на Словените во Македонија,³¹ за желбите на македонското население во средниот век да влезе во бугарската држава (попречувани од „Грција“), за неговото рано,³² доброволно, мирно и радосно³³ влегување во Бугарија и за постојаниот национален бугарски карактер на Македонија; тези кои многу кажуваат за нивните автори и малку за средниот век.

По 1944 г., а особено по 1965 г. се јавува нова доминанта што ќе ги оформува бугарските интерпретации на средновековната историја и на етногенезата. Новиот момент е создавањето на македонската република и историографија, но тој факт сам по себе не ќе игра пресудна улога, туку промените во политиката на бугарската држава спрема македонското прашање и македонската нација.

Брејдсфорд, Македонија, Нејзините народи и нејзината иднина, Скопје, 2003, с. 184, 187, Стојко Стојков, Македонија како татковина и националните колебања на Мисирков, во Македонскиот идентитет низ историјата, Скопје, 2010, с. 215-244.), создава нова реалност. Тоа ќе биде причина бугарската наука да реагира со докажување на негрчкоста на античките Македонци. Стојко Стојков, Македонија како татковина и националните колебања на Мисирков, во Македонскиот идентитет низ историјата, Скопје, 2010, с. 215 - 244.

³⁰ Од областа на медијевистиката во тој однос важен е трудот на Иван Снегаров за Охридската архиепископија од 1924 г. во чиј предговор авторот директно изјавува, дека својата сила борбена Македонија ја црпи „од своето долговековно минато, низ кое Македонија била самостојна културно-историска единица (величина). Слободољубивиот и напреден дух ѝ е вдахнат... од нејзината автокефална црква - Охридската архиепископија“ (Снегаров, Историја на Охридската архиепископија, Софија, 1995, т. 1, с. 2), а во вториот том ќе тврди дека Охридската архиепископија е „историја на осум вековна сувереност на Македонија“, за преку таквата интерпретација да заклучи дека „Македонија има право и е способна за политичка самостојност“ (Снегаров, Историја, т. 2, VI).

³¹ Димитър Ангелов, Византија, Софија 1992, с. 122

³² Тоа се правело понекогаш преку тезата дека Кувер создал втора бугарска држава во Македонија (Златарски, Историја, I, I, 205, 208, Пламен Павлов, Втората“ Бугарија в днешна Македонија през VII-IX век, 07.08.2013.), но многу почесто со датирањето на освојувањата во Македонија во почетокот на владеењето на канот Пресијан (обично меѓу 838 - 843), една категорична и безалтернативна позиција во бугарската медијевистика, без разлика што и за двете хипотези нема докази во изворите. Слично и тврдењата дека Македонија имала клучно место во интересите на бугарската држава во средниот век (какво таа објективно немала), го одразува местото што Македонија го имала во бугарската политика во поново време.

³³ Мантрата за желбата на македонското население во раниот среден век да се присоедини кон Бугарија и инсистирањето дека тоа се случило исклучително доброволно (тврдења базирани врз соништа од ново време, а не на средновековни реалности), се јавуваат всушност како пропаганден апел кон македонското население во XX в. да чувствува и да се стреми кон истото тоа.

По 1944 г. полека се поставуваат темелите на македонската историографија и во тој склоп, дури уште побавно – на македонската медијевистика.³⁴ На почетокот двете историографии егзистираат во релативен мир.³⁵ Главна причина за тоа е генералниот став на бугарската држава и нејзината историографија да не го негира по принцип постоењето на македонската нација. За немањето конфликт можеби помогнала и кадровската слабост на македонската медијевистика, и немањето на единствена и општоприфатена позиција за етногенезата на македонската нација. Во 1947–1948 г. бугарската држава дури решила да ги толкува како дел од македонската историја словенските сојузи на Хаџон и Пребонд во VII в. и Самуиловата држава, како и да го именува населението во Македонија во средниот век како „македонски Словени“.³⁶ Бугарија на крајот на 1947 г. се спремала во својот образовен систем да лансира толкувања, кои понатаму ќе бидат основни во македонската медијевистика. Притоа тешко може да се дефинира дали е во прашање преземање на тези под југословенско влијание, или за бугарска иницијатива.³⁷ Бугарската историографија, во лицето на идниот главен идеолог на бугарската етногенеза Д. Ангелов, покажала

³⁴ Во првите две децении по создавањето на македонските научни институции Македонија има само еден домашен медијевист – Томо Томоски, но тој паралелно се бави со теми надвор од средниот век (спореди: Документи од виенската архива за Македонија од 1879 до 1903 година, подбор, редакција и коментар: Томо Томоски, Скопје, 1955). Првите дела посветени на средниот век се напишани од социолог како Драган Ташковски, автор на првата книга објавена од ИНИ (Драган Ташковски, Богомилското движење, Скопје, 1949, 75 стр.), кој, меѓу другото, се бави и со прашања од средновековието, а ќе хабитира на историска тема дури во 1975 г. Очигледната слабост на македонската медијевистика и немање кадри за предавање на средновековна историја на Скопскиот универзитет ќе биде причина во 1956 г. овде да биде повикан – Стјепан Антолјак од Хрватска, кој ќе остане во Скопје до 1969 г. (Македонска енциклопедија, МАНУ, Скопје, 2009, т. 1, с. 71, Македонска енциклопедија, МАНУ, Скопје, 2009, т. 2, с. 1472, 1494).

³⁵ Мирот во областа на медијевистиката нема сериозно да се наруши дури ни во периодот на најжестокиот судир меѓу Бугарија и Југославија после резолуцијата на Информбирото (1948–1953). Тогаш од бугарска страна немаме целосно негирање на македонската нација, а од македонска скоро и немаме историографија. Во тоа време излегуваат текстовите на Драган Ташковски: Кон богомилското движење (1949), Самоиловото царство (1951), Богомилството и неговото историско значење (1951).

³⁶ Наредба на Министерството на просветата на Бугарија од 22.11.1947 г., за промени во учебниците во основно образование во насока: племенскиот сојуз на Пребонд претставува прв обид на македонските Словени за создавање своја држава, св. Климент и Наум се јужнословенски просветители, а Самуиловата држава е средновековна феудална формација во која нема национална свест, но која се јавува претежно како држава на македонските Словени (В. Јотевски, Националната афирмација на Македонците..., ИНИ, Скопје 1996, 125, 126).

³⁷ Одлука за „запознавање со историјата на македонскиот народ предавана во училиштата во Македонија“ е донесена на X пленум на комунистичката партија во Бугарија на 10.08.1946 г. (БКП, Коминтернът и македонскиот въпрос, т. 2, София 1999,

спремност да ги прифати таквите ставови.³⁸ Причината што ваквите позиции не успеале да се наметнат во бугарската медијевистика, не била од научна туку од политичка природа – судирот меѓу Сталин и Тито во 1948 г., ја затворил перспективата за јужнословенска федерација, во која југозападниот дел на Бугарија (Пиринска Македонија) би била во составот на НР Македонија. Политичката промена предизвикала и промена во историските ставови.³⁹ Исклучително многу кажува фактот, што новото бугарско толкување на македонската национална историја ќе биде избистрено во одделот Агитација и пропаганда на ЦК на БКП од политичари без историска специјализација.⁴⁰ Тоа било инспирирано од новата политичка линија за претворање на Пиринска Македонија во Пиемонт за обединување на Македонија, но

док, № 517, с. 1283). Во летото 1947 г. комунистичките раководители од Пиринска Македонија попусто ќе бараат помош во вид на учебници за историја од НР Македонија (В. Ангелов, Хроника на едно национално предавство, Софија 2004, с. 268, види и: При министерството за просвета на НР Македонија се формирани комисији за речник и историја, Пиринско дело, бр. 42, 20.10.1947 г., с. 4). Иницијативата доаѓа од бугарските власти, при што дури е користена истата формулација, која ќе ја најдеме како наслов на првата официјална македонска историја 23 години подоцна: „историја на македонскиот народ“. Активноста на партискиот деец В. Ивановски (македонскиот национален активист и бугарски комунист), кај кого такви толкувања наоѓаме уште во 1943, можеби може да послужи како објаснување.

³⁸ Во својот труд објавен истата таа 1947 г. (Димитър Ангелов, Принос към народностните и поземлените отношения в Македония (Епирския деспотат) през първата четвърт на XIII в., Известия на камарата на народната култура, серия Хуманитарни науки, бр. 4, Софија, 1947 г.), Ангелов тврди дека „вториот по значење и бројност народносен елемент во пределите на Епирскиот деспотат... биле Македонците“ (11), „За разлика од Грците... Македонците биле поставени во секундарна позиција“ (13). Во овој труд тој користи поими како: „Македонците“ „свештеници – Македонци“ и „македонското население“ (15). Притоа изгледа го смета поимот Македонци за еднаков со Словени (ако судиме од тоа што на с. 16 тврди дека Грци и Словени се јавуваат како основно население во империјата на Теодор Комнин, а по словенските имиња суди за луѓето дека „биле Македонци (с. 11), или како територијален како што според него се користел во актите на Охридската архиепископија. Според него населението во Македонија во различни случаи било именувано како Македонци (територијално), Бугари („со оглед на нивното родство со Бугарите“) и Драговичи (име на веќе исчезнато словенско племе, с. 12). Во тоа Ангелов е похрабар дури и од издавачите на *Historija naroda Jugoslavije*, ed. Vogo Grafenauer, Zagreb, t. 1. 1953, кои не употребуваат поим „Македонци“ (уште помалку како „народносен елемент“) за македонското население во средниот век (види подолу).

³⁹ Тоа е и веројатната причина што Ангелов не го исполнил своето ветување од 1947 г. во специјална статија да ги анализира поимите Македонци, Бугари и Драговичи во Македонија во XIII в. (Ангелов, Принос..., с. 12)

⁴⁰ Тоа било направено меѓу октомври 1950 и 3 јули 1951 г. врз база на реферат изготвен од комунистичкиот функционер К. Тричков „Појавата и развитокот на македонското револуционерно движење, македонското прашање и македонската нација“ (Македонският въпрос в българо-югославските отношения (1950–1967), Софија 2009, док. № 14, с. 39 – 66).

во рамките на Бугарија, а за целта се кокетирало со македонската самосвест. Новата инетрпретациона формула немала за цел генерално негирање на македонската нација, туку докажување на нејзината тесна поврзаност со бугарската нација и држава. Според неа населението во Македонија до 1878 г. било бугарско, но поради невклучувањето на Македонија во бугарската држава во 1878 г., долготрајното издвоено живеење и борби довеле до негово оформување во одделна македонска нација.⁴¹

Надежта да се искористи Пиринска Македонија како Пиемонт за присоединување на Македонија кон Бугарија згаснува во 1956 г.,⁴² и доведува до ново преосмислување на бугарската позиција, овој пат водена од мотивот да се избегне опасноста да се присоедини Пиринска Македонија кон НР Македонија.⁴³ Изработената во 1958 нова платформа на БКП во однос на постоењето на македонската нација била уште пограничувачка. Со цел новата линија да биде историски аргументирана на 16.11.1959 г. во Институтот за историја на БКП е создадена група за македонското прашање составена од 5 политичари и 4 научници(!). Прифатена е програма на групата со 30 теми за обработка, на прво место: македонската нација, јазик и минато, а меѓу нив и две теми од средниот век.⁴⁴ Така, во периодот од 1957 до 1962 г. бугарските

⁴¹ Дино Косев, Борбите на македонскиот народ за ослободување, София 1952 г., с. 1-17.

⁴² Причини за тоа се неуспехот да се придобијат за оваа идеја мнозинството од Македонците и променетата политичка реалност по подобрувањето на односите меѓу Москва и Белград.

⁴³ Невозможност да се искористи Пиринска Македонија како Пиемонт и изненадувачкиот резултат од пописот од 1956 г., кога спротивно со убедувањето на БКП дека Македонците се малцинство дури и во рамките на Пиринска Македонија, мнозинството од населението во неа се изјаснило како Македонци (види Стојко Стојков, Македонското малцинство во Бугарија од признавање кон негирање 1948 - 1989, Годишен зборник на ФОН, год. 6, т. 1, Штип, 2016, 74), повторно на дневен ред го поставило прашањето за присоединување на Пиринска Македонија кон НР Македонија. Новите дилеми се поставени уште на 27.08.1956 г. од Христо Калајчиев во писмо до Димитар Ганев; на 13.07.1957 г. е донесено решение да се изработи став на БКП за македонското прашање, што во вид на проект решение е завршено на 29.04.1958 г. (Македонскиот вџпрос..., 142, 180, 190 - 196). Во него Политбирото на ЦК на БКП категорично изјавува дека „на никаков начин не може да станува ниту збор за одделување на Пиринскиот крај од Бугарија и неговото присоединување кон Југославија“, вклучително се отфрлат идеите за Балканска или Јужнословенска федерација (Решение „А“ на Политбирото на ЦК на БКП од 1958, Македонскиот вџпрос, 194).

⁴⁴ „1. Народносниот карактер на македонското население во средниот век. Македонија како средиште на бугарската средновековна култура. Кирил и Методи. Климент Охридски - акад. Иван Снегаров“ и „2. Самуил и борбите на бугарскиот народ за независност. Судбината на Македонија до доаѓањето на Турците - проф. Александар Бурмов“. Сите текстови подготвени од групата можеле да се печатат „само со дозвола на секретаријатот на ЦК“ на БКП. (Македонскиот вџпрос, 231-234).

позиции за македонското прашање еволуираат кон се поограничено признавање на македонската нација, без сепак да стигнат до отворена и целосна негација.

Веројатно таквото *неосиорување* *ио* *ѝринциѝ* во периодот 1944 - 1962 г. е една од причините што позицијата на македонската медиевистика во однос на Бугарија во овој период останува умерена. Но истата всушност ја следи традицијата на преддржавната македонска историографија, во која немало категорично историско и национално толкување на Бугарија како клучен историски и национален непријател.⁴⁵ (Единствен исклучок претставува Историјата напишана од Васил Ивановски во бугарски затвор за време на бугарската окупација на Вардарска Македонија (1943),⁴⁶ што само по себе зборува многу за врската меѓу дневно-политичката ситуација и историското толкување). Најопшто погледнато македонската медиевистика во периодот 1946-1966 г. се придржувала на позиција дека населението во Македонија во средниот век не било бугарско, но и не претставувало оформен народ („македонски Словени“), иако имало свој специфичен развој.⁴⁷ Овој

⁴⁵ Пулевски иако смета дека при првото доаѓање на Бугарите „нашите ги истерале“ (Славјанско-македонска општа историја, с. 329) сепак е на мислење дека Бугарите, Македонците и Србите се реално еден народ со ист јазик, но кои во ново време одбрале да си направат свои јазици (с. 5). За Мисирков Македонците почнале да ги викаат Бугари зашто се бореле заедно со Бугарите против Византија како сојузници, а лошото значење на бугарското име доаѓа од вечниот непријател – Грците (К. П. Мисирков, За македонските работи, Софија 1903, 116 – 119). Неутрален е во суштина и Васил Ивановски (Бистришки), во неговата брошура објавена во 1934 г. „Зошто ние македонците сме посебна нација“: Македонските Словени се бореле против Византија во сојуз со Бугарија (Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, т. 2, Скопје, 1981, 113, 114).

⁴⁶ Васил Ивановски, Историја на Македонија, 67, 71, 72

⁴⁷ Т.е. истите оние ставови застапени од Министерството на просветата на Бугарија во 1947 г. Така, во 1953 г. во објавената *Historija naroda Jugoslavije*, не се употребуваат термините „македонски народ“ и „Македонци“, ниту се застапува теза дека во средниот век постоел посебен народ во Македонија. Се користи „македонски Словени“, при што малата буква на „македонски“ посочува на географска употреба. Така иако населението во Македонија во средниот век се третира како нешто различно од Бугарите, тоа не се претставува како оформен народ и не се поставува наспроти Бугарите. Бугарија не е главен непријател на македонските славинии (тоа е Византија), па дури има и случаи во кои Бугарите се прикажани како помагачи на Словените во Македонија (с. 286, 287), Борис е даден во позитивно светло како овозможувач на словенската мисија во Македонија и затоа Климент верно му служел (с. 290), свети Климент основа македонска словенска црква имено под власта на бугарскиот кнез Борис. Богомилското движење е антифеудално, а не антибугарско (291 – 294). Самуиловото царство не се раѓа во востанието од 969 г. (кое иако било насочено против централната власт во Бугарија, сепак: за неговиот карактер и резултат ништо не се знае – с. 295), туку во востанието против Византија во 976 г., а богомилите немале врска со тоа царство (294). Се посочува дека тоа

став, иако по 1948 г. не бил дочекуван добро во Софија, сепак не предизвикувал сериозен конфликт. Многу поразлични ставови наспроти Бугарија ќе откриеме во првата Историја на македонскиот народ објавена во 1969 г., каде е сосема видлив стремежот да се аргументира самостојниот македонски развој во средниот век и особено наспроти Бугарија.⁴⁸

Причината за менување на позициите во македонската историографија не била научна, а ниту пак резултат на внатрешен развој, туку реакција на сменетиот став на Бугарија спрема македонската нација. По 1963 г. (тајно)⁴⁹ и особено по 1965 г. (јавно), бугарската државна политика се менува кон целосно негирање на македонскиот идентитет, при што на државна иницијатива била започната вистинска политичко-идеолошка историска војна против македонската нација.⁵⁰ Тоа било логична еволуција во стремежот да не се дозволи присоединување на Пиринска Македонија кон Р Македонија. Историографската војна на почетокот за Бугарија имала претежно превентивен карактер –

царство е викано во изворите бугарско, иако било специфично според својот центар и народните маси кои се јавуваат како негова потпора (300 – 301). Слично било и во учебниците во Југославија: Љубица Чубриловиќ и др., Историја, учебник за VI разред основне школе, 6-то изд., Београд, 1959, с. 147-150

⁴⁸ Тука ги среќаваме варијациите: „македонските Словени“ – „Македонските Словени“, „македонските склавинии“ – „Македонските склавинии“, се користи термин „старомакедонски јазик“, во времето на Самуил се спомнуваат „Македонците (Македонските Словени)“ како најбројни во Самуиловото царство, кое се смета за „сосема нова државна форма“, а веќе во XI в. се зборува за „македонскиот а и другите соседни народи“. Спротивставеноста кон Бугарија е видна на повеќе места, на пример: уште првиот контакт меѓу македонските Словени и Бугарите ќе биде обидот на Бугарите да ја поробат Берзитија, при што дури и вечниот враг Византија ќе настапи како заштитник на македонските склавинии против Бугарија; иаи: уште од почетокот на наметнувањето на бугарската власт во Македонија Македонските Словени давале отпор против бугарската власт (Историја на македонскиот народ, кн. I, од предисториско време до крајот на 18 в.. Скопје 1969 г. с. 91, 99, 108, 130, 131, 148).

⁴⁹ На таен пленум на ЦК на БКП одржан на 11-12 март 1963 г., Тодор Живков ќе постави нова етапа во бугарската политика по македонското прашање во долг говор во кој меѓу другото ќе изјави дека „никаква македонска народност, никаква македонска нација и држава не постоела во средниот век“ и „во средниот век, во новата историја и во најновата историја Македонија постоела само како територијален и политички поим, не како етнички поим“, при што и преродбата, ВМРО и работничкото движење до 1944 г. се окарактеризирани како бугарски, а исто така и македонскиот јазик. Вината за идејата дека има македонска нација е фрлена врз српските историчари меѓу двете светски војни (со цел асимилација на бугарското население) и на бугарските анатемисани комунисти левосектанги, а македонската свест е окарактеризирана како таква која сè уште не е изградена туку е во процес на изградба во НР Македонија (Македонскиот въпрос, с. 258 - 263).

⁵⁰ Види Victor Roudometof, *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict, Greece, Bulgaria, and the Macedonian Question*, 2002 Praeger Publishers, 66, 67.

да се одбрани не само националниот мит, но и територијалната целовитост на државата,⁵¹ но наскоро ескалирала во целосно негирање на македонската нација. Всушност, линијата зацртана од Тодор Живков (и во целост следена во бугарската историографија до денес), била да не се признава македонската нација во НР Македонија сè додека истата не ја промени својата поставеност од „антибугарска, националистичка и шовинистичка основа“ во пробугарска основа.⁵² Бугарскиот политички врв донел низа тајни одлуки со кои научните институции биле задолжени да истапат во активна „одбрана“ на историското минато.⁵³

⁵¹ На пленумот од март 1963 г. Тодор Живков меѓу другото ќе изјави „Населението од Пиринскиот крај е дел од бугарската нација. Никаква македонска националност таму нема и не може да има... тоа население во никој случај не може да се смета за дел од македонската нација, која се формира сега во Вардарска Македонија и најмалку може да се зборува тоа некогаш да стане дел од таа нација“ (Македонскиот вџпрос, с. 264). Тесната врска меѓу политичките судири и територијалните претензии меѓу Југославија и Бугарија и лансираните историографски тези уште тогаш ги забележал John Georgeoff, *Nationalism in the History Textbooks of Yugoslavia and Bulgaria*, *Comparative Education Review*, Vol. 10, No. 3 (Oct., 1966), 446, бел. 44.

⁵² Тој уточнува дека НР Македонија и македонската самосвест во неа можат да се признаат „не сега, а откако се договориме со нив“, „но не можеме да се помириме таквата свест да се изградува на антибугарска основа“, Македонскиот вџпрос, 263, 264. Обвинувањата дека македонската самосвест се изградува на антибугарска основа се постојани по резолуцијата на Имформбиро од 1948 г. и изразуваат одредена неспособност и неспремност од бугарска страна да се прифати постоењето на целосно самостојна македонска нација. Секоја нација на Балканот во некоја степен е „анти“ сите свои соседи, појава тесно поврзана со стремежот за разграничување, но и последица од националната конкуренција. Бугарското инсистирање македонската нација да стане пробугарска пред да биде признаена е всушност поставување на невозможен услов.

⁵³ Види ги решенијата за македонското прашање во „Протокол “А” № 128 на заседанието на политбиро на ЦК на БКП, одржано на 26.III.1968 г.“, ЦДА, ф. 1Б, оп. 35, а.е. 127, л. 4-5, 16-23, со кои ќе бидат паралелно ангажирани сите научни и државни институции: „Още през 1968 г. да се разгърне научноизследователска, издателска и друга дейност по вџпросите на историческото минало, културата, бита, нравите, обичаите и пр. на бугарското население в Македонија“, а на БАН се наредува „да поеме иницијативата за изработване на единно становище на бугарските историци, литературоведи и езиковеди по отношение на историјата, културата и езика на Македонија“(!), а се предвидени и серија други мерки за успешно водење на тотална научно-пропагандна војна за минатото на Македонија. Од 1970 г. Бугарија започнува да го вклучува и разузнавањето во започнатата војна за минатото, преку создавањето во рамките на службите на безбедност на Културно историско разузнавање со цел: „спроведување на активни акции за спротивставување на обидите за искривување на бугарската историја и култура“, „собирање на строго тајна информација за дејноста на научни, културни и историски институти, за архиви и библиотеки“ и сл. (види: Државна сигурност и културно-историческото разузнавање (1970-1989), Из архивите на ДС, т. 15, София, 2014, 7, 8, Стојко Стојков, Табу, време на страх и страдание, преследването на македонците в България по време

Оправдување за масивниот историографски напад било најдено во наводната провокација од македонските толкувања на минатото. Меѓутоа, имајќи предвид дека во периодот 1946–1965 г., ништо сериозно не се сменило во ставовите на македонската историографија, не-сериозноста на таквиот претекст е очигледна. Наспроти тоа, оваа официјална пропагандна позиција на бугарскиот режим од она време, нашла свои приврзаници во современата наука: бугарската историографија морала да реагира против југословенските историски провокации.⁵⁴ и дека дури била запирана од комунистичкиот режим во Бугарија. Реалноста е доста поразлична. Бугарската историографија со ретки исклучоци не само не била запирана, туку е и специјално инстурмуирана со тајни одлуки на ЦК на БКП да заземе курс на одбрана на „бугарската историска вистина“, притоа институционално и финансиски е помогната од државата. Додека бугарските архиви биле затворени за македонските научници,⁵⁵ преку Културно-историското разузнавање ќе бидат „нападнати“ архивите, но и научните институции во Југославија. Тезата за провокациите од Југославија лансирана од Софија во 60-те г. на XX в. претставувала прикривање и оправдание за политиката на негирање на македонскиот идентитет започната по тајната седница на Пленумот на БКП од март 1963 г. Демократското, но само по форма, барање од бугарскиот диктатор Живков историјата да се остави на историчарите претставувало само начин да се одврзат рацете на бугарската историографија да ја врши тајно поставената од режимот задача без бугарската влада да има одговорност за тоа. Слична теза за македонската историографија како „дрознител“, „провокаатор“ и „создавач на проблеми“ ја наоѓаме во последно време и по однос на Грција.⁵⁶ Сличноста на двете обвинувања, кои потекнуваат од официјалните политички позиции на двете земји, кажуваат многу. И двете држави претендираат дека се неиздржливо испровоцирани

на комунизма (1944 – 1989), Сандански, 2014, 499 – 503). Директната ангажираност меѓу држава – историографија уште повеќе е засилена кога во 1975 г. на чело на Комитетот за култура, тесно поврзан со Културно историското разузнавање (Државна сигурност, с. 8) е поставена ќерката на диктаторот – Људмила Живкова, историчар и член на Политбиро на БКП., во чие крило ќе израснат многу од најистакнатите бугарски историчари националисти. Види и Meininger, A Troubled Transition, 103, 104.

⁵⁴ Thomas A. Meininger, A Troubled Transition ..., 112, 113, Roudometof, Collective Memory, 66, 67.

⁵⁵ Маринов, 134, 135.

⁵⁶ Исаева О. Н., Македонскиот дискурс, 243, која се повикува на Кирчатов М. В., Македонскиот национализам во транзитном општество. (Проблеми функционирањата македонското националистичкото дискурса во период политичкото демократизација), во Страни Восточној и Југо-Восточној Европој во поисках свој европској идентичности. Воронеж, 2009. Вып. 9. с. 23–25, Bechev, Historical dictionary, LXVII.

наспроти целосната нивна надмоќ спрема македонската историографија и држава, кои не можеле сериозно да ги загрозат во која било смисла на зборот. И двете ги негираат македонскиот идентитет и нација (вклучително македонските малцинства на нивна територија). Ако македонската нација се оформила вештачки по 1944 г. *само* во рамките на НР Македонија, значи не може да има македонски малцинства во Бугарија и Грција. Суштинска карактеристика на бугарскиот и на грчкиот историографски напад се јавува, имено, стремежот да се негираат млаките обиди на македонската страна да го аргументира правото на постоење на својата нација, а не исправување на една или друга историска неточност. Од сето тоа следи неизбежно заклучокот дека не провокациите на малата македонска историографија, туку политиката на национално негирање промовирани и преку историографијата на Бугарија, е она што довело до историографска војна.⁵⁷ На маса биле поставени не научни проблеми, туку прашањето за етничката припадност на населението во минатото, и тоа само на она во Македонија и тоа како средство за негирање на постоењето на македонската нација. Сеопфатната агресија, која не била ограничена само на историјата, туку ги опфатила јазикот и културата, преку тоталната негација го стимулирала кристализирањето на ставовите на македонската историографија за прашањето на идентитетот и етногенезата во заштитна позиција. Начинот на кој била нападната македонската нација преку историографијата не оставил простор за научна дискусија туку го предодредил и фиксирал македонскиот одговор како одбрана на правото на постоење⁵⁸ и тоа имено во оној сегмент на идентитетот

⁵⁷ Ако го проследиме времето на објавување на соодветните историски дела лесно ќе се убедиме дека бугарските „реакции“ всушност ги испреваруваат југословенските „провокации“: Емил Георгиев, Кирил и Методиј в развитието на българската култура, Тържествена сесия за 100 годишнината на славянската писменост 863 - 1963, БАН, София 1965, 35-36, Ц. Кристанов, Към въпроса за етногенезата на българския народ, Исторически преглед, XXII, кн. 3, София, 1966 г., Македонският въпрос, Историко-политическа справка, БАН, София, 1968, Петър Коледаров, Климент Охридски „пръв епископ на български език“ на драговитите в Слунско и на Великия в западните Родопи, 141 - 168, и Йордан Заимов, Словяне и българи в старобългарската книжнина и в българската топонимия, 127 - 135, во Константин Кирил Философ - юбилеен сборник по случай 100 годишнината от смъртта му, БАН, София, 1969, и особено обемното дело на Димитар Ангелов, Образуването на българската народност, София, 1971 со 415 страници. Македонската страна одговара во 1969 г. со обемното дело на Степан Антољак, Самуиловата држава, ИНИ, Скопје 1969, и конкретно за етногенезата дури во 1972 г. со две статии: Антољак, Македонија и Македонците во средниот ..., с. III - 124, и Панов, За етногенезата на македонскиот народ, 77 - 99., а во вид на книга од Драган Ташковски, Кон етногенезата на македонскиот народ, Скопје, 1974, која е повеќе од два пати помала од онаа на Ангелов и е посветена главно на критика на бугарската теорија за етногенезата.

⁵⁸ Обидот на бугарската страна да наметне позиција според која македонската нација потекнува од бугарската, при што се оформиле после 1944 г. преку геноцид, била

којшто бил нападат – древноста и самобитноста. Имено тоа е контекстот во кој треба да се разбираат толкувањата за средновековието во првата голема Историја на македонскиот народ (т. 1. 1969 г.) и малку или повеќе оние во втората (т. 1, 2000), додека во третата (2008) тие веќе се повеќе во контекст со новата доминанта – идентитетската офанзива на Грција.⁵⁹ Ако желбата на бугарските раководители била да се спречи изградувањето на македонската нација „на антибугарска основа“, нивните дејствија не само што ја промашиле целта, туку и го предизвикале она што сакале да го спречат, имено заземањето на категоричен став во македонската медијистика за целосно разграничување на историјата на двата соседни народи.

Бугарскиот политички врв бил главниот фактор во овој судир, додека бугарската историографија имала само улога на добро награден извршител.⁶⁰ Поттикната на таков начин, бугарската историографија од 1960-те години спорот за минатото на Македонија го изместила надвор од научната сфера - во националната политика и митологија и до денес таму се водат полемиките меѓу двете историографии. Во целиов судир можат многу добро да се согледаат тесните врски меѓу етногенетските тези и националната политика. Историографската војна не ескалирала како резултат на научни откритија, ниту пак си поставувала научни цели. И причината (менувањето во државниот курс на Софија) и целите (заштита на територијална целост и територијални претензии, негирање односно заштита на македонскиот идентитет) и

неприфатлива не само поради тоа што не одговарала на вистината, но и затоа што, како правилно посочува Рудометов: „no new nation can accept being a derivative of another nation (such a premise would negate the very purpose of nation building)“ (Roudometof, *Collective Memory*, 66) Види и оценката на Wayne S. Vucinich во неговата рецензија на првата Историја на македонскиот народ (*Slavic Review*, Vol. 31, No. 2 (Jun., 1972, 498, „Unlike those nations whose identity and ethnic distinction are not questioned, the Macedonians feel compelled to prove that their separate nationality has its own ethnic, linguistic, and historical specifics... The patriotic Macedonian historians are duty-bound to produce a history that will serve to instill in the younger generation pride in their nation and its history“). Слично и Исаева, *Македонскиот дискурс...*, 241: „Ожесточенная болгаро-югославская (македонская) полемика этого времени, в ходе которой София отрицала самобытность македонцев и утверждала, что история македонцев — это история болгар, заставляла македонских ученых искать аргументы в пользу «специфики» македонского народа, его непохожести на болгар“.

⁵⁹ Proeva, *Savremeni...*, 190-195.

⁶⁰ 70-те и 80-те години на XX в. во Бугарија се означуваат како „време на историчарите“, види: Troebst, *IMRO + 100 = FYROM*, 103, 104. Маринов, 122. Символично е дека имено таков близок до режимот историчар како Димитар Ангелов, кој во 1947 г. пишувал за Македонци во Македонија во XIII в., ќе се јави како најдоследен апологет на бугарскиот карактер на Македонија, веднаш по менувањето на политичката линија. Од друга страна, научници кои не ја прифатиле линијата на негирање на македонскиот идентитет во Бугарија биле казнувани (Дина Станишева).

средствата (вклучувањето на политичките институции, службите за безбедност, дипломатијата и разузнавањето) биле ненаучни. Затоа и целиот спор не бил и сè уште не претставува научна дебата, туку во голема степен квазинаучна националистичка кавга.

Штотуку создадената македонска историографија била вовлечена во прилично нерамна борба, во која требало да ја одбрани националната самобитност на македонскиот народ. При тоа таа покажала извесна пасивност и инертност условена од осетна кадровска слабост,⁶¹ но и од притисокот на југословенските власти да не се провоцира бугарскиот сосед.⁶² Немањето научни кадри македонската медијевистика ќе го компензира преку имплементирање на дел од историските ставови изградени од други историографии во споровите со Бугарија, но и на дел од ставовите на бугарската медијевистика.⁶³ Од бугарска страна пак биле реанимирани повеќе „буржоаски“ и „националистички“ ставови од времето пред 1944 г.,⁶⁴ меѓутоа биле „исчистени“ од сите

⁶¹ За разлика од Бугарија, Македонија во почетокот на спорот имала само неколку историчари (Маринов, 122, 123). Troebst, IMRO + 100 = FYROM?, 64, 65 (Between 1950 and 1989, „Bulgarian historical expertise, outstandingly well equipped with both financial and human resources, earned great admiration in this area. The competition from Skopje, poorly treated by both state and party, had to take a step back),“ Čepreganov, Todor (2014) Transition and the Macedonian historiography. In: History education beyond borders. How can we share our cultural heritage?, 31 March - 06 Apr 2014, Ohrid, Macedonia. (Unpublished), <http://eprints.ugd.edu.mk/9752/>, посочува дека дури и во 1989 г. во Институтот за национална историја „the Antique and Middle Ages Department of the Institute numbered only 2-3 scientific workers.“

⁶² За разлика од Бугарија каде лесно се постигнувало совпаѓање меѓу државен, национален и историографски интерес, во македонскиот случај често имало големо разминување меѓу државниот (југословенски) и националниот (македонски), што ја поставувало македонската историографија меѓу два огна. За Белград било релативно лесно да ги жртвува интересите на една своја помала членка во името на целата федерација, и под притисок на Белград СР Македонија требало да прави низа компромиси спротивни со нејзиниот национален интерес (како да не го подига прашањето за негирањето и прогонувањето на македонското малцинство во Бугарија по 1963 г. и да ги заузмува своите историчари).

⁶³ Такви биле српските аргументи за Самуиловата држава и етничкиот карактер на македонското население во раниот средниот век (против бугарската историографија), аргументите на бугарската историографија за негрчката припадност на античките Македонци (послужиле во споровите со Грција за истото прашање), слично и идеите на Снегаров за автономистичкиот дух на Македонија поставени од Охридската архиепископија. Во најново време во еден дел на македонската историографија на парадоксален начин започнува да се лансира и позиција блиска до грчката во некогашниот спор со Бугарија, а имено дека населението во Македонија потекнува од античкото, а само си го сменило јазикот (блиски до овој став позиции застапува Mitko Panov, in History of Macedonian people, INI, Skopje, 2008, p. 83, 84).

⁶⁴ Многу тези застапени во бугарската историографија за специфичност и различност во историскиот развој на Македонија лансирани пред 1944 г. откако биле прифатени и развиени во македонската историографија, биле целосно отфрлени во бугарската. На пример тезата за специфичност на Самуиловото царство лансирана

теории и хипотези кои би можеле да послужат како аргументација на македонските конкуренти.

Споровите се воделе за секој настан, личност или појава, меѓутоа не толку со цел за нивно разјаснување, туку со нескриената цел да бидат искористени како национална аргументација. Бугарската медиевистика ја воспоставила тројната формула за формирање на бугарскиот народ преку мешање на Словени, Бугари и Тракијци и истата ја проширила врз Македонија. Специјален напор бил направен сите три ингридиенти да бидат гарантирани и во етногенезата на населението во Македонија: бугарската компонента била осигурена преку истакнување на значењето на доаѓањето на „Куберовите Бугари“ во Пелагонија, а тракиската – преку промовирање на пантракиската теорија.⁶⁵ Последните имале особено значење затоа што преку нив се елиминирал потенцијално најопасниот разграничувач – античките Македонци. За да се докаже дека Словените во Македонија не биле било какви Словени (што би ги врзувало за Југославија) и особено не „македонски Словени“, но „бугарски Словени“ била реанимирана и унапредена старата теза за „бугарската група“ Словени, кои како такви се населиле на Балканот.⁶⁶ Македонската историографија одговорила на два различни начини – од имитирање на бугарската формула за етногенеза⁶⁷ до промовирање и на дотогаш застапуваната теза за непостоење на етничка свест во средниот век.⁶⁸ Очекувано имињата Бугари, Словени и Македонци земале важно место и за нивната содржина и толкување се кршеле копјата. Бугарската медиевистика се придржува до линија дека тоа што поимот Бугари во изворите е етнонационален се разбира само по себе (т.е. не треба да се докажува) и

од Дринов и Иречек (Дринов Марин, Јужные славяне и Византия в X веке, Избрани съчинения, т. I, София 1971, 521-524, Иречек Константин, История на българите, София 1999, 195), сега не само ќе биде негирана, но и ќе се стигне до крајности со промовирање на патриотизмот, лојализмот, бугарската припадност и т.н. на комитопулите, на нивното дело и држава, тенденција која продолжува да се засилува и во последните години, како дел од аргументацијата во спорот со Македонија (види на пример: Антон Съботинов, Българският произход на цар Самуиловия род, София 2005, 13, 14, Пламен Павлов, Залезът на първото българско царство (1015-1018), София 1999, 11-13, Истиот, Увод кон, Василка Тъпкова-Заимова, „Българи родом“, Комитопулите в летописната и историографската традиция, Велико Търново 2009, 5).

⁶⁵ Проева, Националните митови, 134.

⁶⁶ Ангелов, Образуването... 166 - 169, Петър Петров, Образуване на българската народност, София 1981, с. 65, 79, Старобългарски речник, т. I, София, БАН ИБЕ, 1999, с. vii. Истата група сега е дури уште пооформена од онаа презентирани од Златарски и Мутафчиев има ист бит и култура, и доаѓа поплотена, оформена и организирана од србохрватската.

⁶⁷ Панов, За етногенезата, 77-99.

⁶⁸ Ташковски, Кон етногенезата, 1974.

инсистира да им придаде монолитен етнички карактер на бугарските држави и цркви во средниот век. Спротивно, во македонската медијевистика поимот Бугари се објаснувал како политички и неетнички, а се покажувал стремеж да се даде етничко значење на македонското име.⁶⁹

И по падот на комунизмот ситуацијата меѓу двете историографии суштински не се сменила – во Бугарија дури е направен институционален исчекор со формирањето на Македонскиот научен институт (1990) специјализиран да ја продолжи војната за докажување на бугарскиот карактер на Македонија,⁷⁰ а кој станал засолниште на повеќе соработници на КИР. Основната разлика е појавата на нова доминанта во македонската историографија – грчкото негирање на македонскиот идентитет.⁷¹

ФОРМУЛИРАЊЕТО НА ЕТНОГЕНЕТСКИТЕ ФОРМУЛИ И НИВНАТА ЛАБИЛНОСТ

И на двете историографии им се паднала тешката задача да објаснуваат како се оформил монолитен етнос во историски мултиетнички средини и неединствени простори во кои етницитетот не само што се менувал, туку се и сменува, а во одредени периоди и воопшто не можеме да зборуваме за таков. Кристализирањето на клучната формула за етногенезата и во двете медијевистички претставува долг процес, кој исто бил тесно поврзан со политичките збиднувања и националните тенденции, поради што покажал висока степен на нестабилност.

Еден од првите проблеми со кој се судриле двете национални историографии бил изборот на предци во услови на апсолутно непознатото потекло.⁷² „Кастингот“ за избор на прифатливите прадедовци

⁶⁹ Види Антољак, Македонија и Македонците, с. 111–124; за користењето на поимот Бугари во различни периоди и извори в. Пројева, Лулка на македонската државност, Скопје, 2000, с. 8–16.

⁷⁰ Како прва цел на институтот во чл. II (1) е посочено: „да работи за духовното единство на всички българи; да осветлява общественото мнение ... относно насилствената денационализация на българското население в Македония, да разобличава фалшификациите на историческото минало...“. Контрастот со целите поставени во првиот МНИ во 1923 г. се фундаментални: чл. I (а) да помага за проучувањето на историјата, етнографијата, географијата и стопанскиот живот на Македонија“, и јасно покажуваат дека овој институт всушност е продолжувач на македонскиот оддел при Институтот за историја на БКП, на Агит-проп при Политбиро на ЦК на БКП и на КИР, но не и на оригиналниот МНИ.

⁷¹ Детално за грчкото негирање види Пројева, *Savremeni*, 190–195.

⁷² Меѓу различните народи кои биле предлагани за предци на бугарската нација пред создавањето на државата биле: Авари, Алани, Бугари, Византијци, Хазари, Чуди,

започнат уште пред создавањето на двете историографии реално не е целосно завршен ниту денес.⁷³

Втор сериозен проблем на почетокот бил националното име. Немало научна причина името да претставува проблем, причините биле чисто национално – политички и психолошки. И двата национализми тргнуваат во рамките на панславизмот и словенофилството, а двете национални имиња се несловенски. И двете историографии во своите почетоци се под огромно влијание на други словенски историографии.⁷⁴ Македонската историографија се развива во услови во кои словенството е особено важно за заздравување на единството на југословенската федерација. проблемот бил не само несловенскиот карактер на имињата, но и етницитетот на народите кои се означувале со нив. Во бугарскиот случај тоа било особено чувствително зашто за името Бугари се верува дека е од турско потекло, а бугарскиот национализам се стремел според неговата дефиниција кон „ослободување од турско ропство.“ Национално проблематичен бил и македонскиот случај зашто името во науката се третираше како грчко, а борбата против грчкиот национализам играла важна улога во македонската национална афирмација.

Фини, Гети, Готи, Хуни, Илири, Кутригури, Македонци, Мизи, Монголи, Уногондури, Печенегии, Сармати, Скити, Словени, Татари, Турци, Власи. J. A. Sampirion, *Becoming Bulgarian: the articulation of Bulgarian identity in the nineteenth century in its international context: an intellectual history* (Dissertation Faculty of Humanities), 2006, 124, bel 437. Види и Clarke, *Zlatarski and Bulgarian Historiography*, p. 437. Најстарата вест за тоа како се дефинирале себеси македонските националисти ја имаме кај Славејков од 1871 и од неа можеме да заклучиме дека тие се идентификувале како наследници на античките Македонци и претендирале на чиста словенска припадност наспроти татарската на Бугарите, чијшто јазик не бил чист словенски, туку бил измешан со татаризми (Документи за борбата на македонскиот народ за независност и национална држава, т. 1, Скопје 1981, г. с. 209, 210). За Пулевски Македонците се античко чисто словенско население, кое го населувало поголемиот дел на Балканот и било најстаро овде (Пулевски, 10, 42 - 45).

⁷³ Тоа јасно го покажуваат споровите за иранско, турско, словенско, тракиско и мешано потекло во бугарската и дебатата за антички, словенски или модерни Македонци во македонската историографија.

⁷⁴ Во бугарскиот случај тоа е не само руската историографија (Юриј Венелин, *Древние и нынешние болгары в политическом, народописном, историческом и религиозном их отношении к россиянам. Историко-критические изыскания*. Т. I. Москва, 1829, Д. Иловайски, *Вопросъ о народности Русовъ, Болгаръ и Гунновъ, Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія, ССХV, С. Петербург, 1881, с. 2* „Бугарите како и Русите биле чисто словенско племе“), каде се школува првиот бугарски медијевист Дринов, но и други словенски научни школи на кои им припаѓале изумителот на бугарската етногенетска формула Шафарик, авторот на првата научна историја на Бугарија – Константин Иречек и првите бугарски археолози браќата Шкорпил. Македонската по 1944 г. е под силно влијание на историографијата во југословенските републики.

Овој проблем бил решен на сличен начин. По првичното најелементарно отфрлање на реалноста преку тврдења дека старите Бугари и древните Македонци биле Словени се поминало кон отфрлање на носителите на етнонимот. Улогата на несловенските народи, оригиналните носители на овие имиња, била минимизирана, а тие исклучени од „етногенезата“ сведени само до ниво на кумови, кои го дале името на соодветните словенски нации,⁷⁵ и во меѓувреме благоразумно исчезнале. Со тек на времето таквото решение се покажало незадоволувачко.

Првичната формула претендирала на целосна доминација на Словените, и целосно ги маргинализирала Бугарите, идентификувани како Угро-Финци. Преку дефинирањето на токму такви предци бугарската историографија ја ставала на симболичен начин бугарската нација во роднински врски со двете најблиски Големи сили – Русија (преку Словените) и Австро-унгарија (преку Угро-Финците). Крајот на првата светска војна довел до три големи промени кои рефлектирале врз бугарските сфаќања за етногенезата. Австро-Унгарија паднала а со неа си заминала и идејата за Угро-финско потекло на Бугарите. Се распаднала и Османлиската империја, што ги направило туранските Бугари не толку ризични предци. Русија со комунистичката револуција се претворила од столб на словенството и национализмот во татковина на светската комунистичка револуција и интернационализам. Меѓу двете светски војни во времето на полет на национализмот и зближувањето со нацистичка Германија се барало славно потекло преку „државотворни народи“ како Хуните (со кои сега се идентификувале Бугарите)⁷⁶ и да се запоставува потеклото од недржавотворен (според дефиницијата на национал-социјалистичката идеологија) народ како што биле Словените. Поразот на Германија и вклучувањето на Бугарија во советската сфера на влијание довело не само до враќање на Словените во игра но дури и до апсолутизирање на нивната улога и до повторно минимизирање на улогата на Бугарите (сега дефинирани

⁷⁵ Види Дринов, Поглед, с. 82, 83: „така се формира нашиот народ, макар и да го прифати своето име од една мала чудска орда, тој ни најмалку не го води своето потекло од неа“. Во македонската историографија – тврдење дека античките Македонци го дале името на територијата од која македонските Словени го зеле и се нарекле со него имаме кај Васи Ивановски, Актуелни прашања на Македонија (1946), во: Публицистика и документи, кн. 2, Скопје, МАНУ, 2014, с. 123, но и подоцна кај Ташковски („За Македонската нација. Скопје, 1975, с. 65, За раѓањето на македонската нација, Скопје 1975, с. 98, Македонија низ вековите. Скопје, 1985, с. 11-12).

⁷⁶ Првиот том од историјата на Златарски носи доволно јасен поднаслов: Епоха на хуно-българското надмошие, објавена во Софија во 1918 г. Слично и S. Mladenov, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin & Leipzig, 1929. Хунската теорија била формулирана на запад уште во XIX в., но во бугарската наука не била прифатена до 1918 г.

како Турки), тон што го дале советските научници.⁷⁷ Во 70-те години на XX в. и Тракијците ќе бидат вклучени сериозно во етногенезата (Д. Ангелов) во синхрон со „роевропскиот“ културен курс промовиран од Људмила Живкова, но и како стремеж да се „демонтираат“ античките Македонци од македонската етногенеза, преку промовирање на пантракиската теорија (А. Фол и др.). Од времето кога се разгорел судирот со македонската историографија во бугарската медијевистика се засилува тенденцијата да се бараат нетурски ирански корени на Бугарите (Бешевилив). Антитурскиот елемент, карактеристичен и за македонскиот национализам и историографија, се јавувал опасно оружје против бугарските национални претензии, презентирани преку турско потекло на создателите на бугарската држава и име. Во 80-те г. на XX в. во текот на „иеродобенски процес“ кога Турците во Бугарија биле прогласени за асимилирани Бугари истото нашло свое место и во медијевистиката во вид на тезата дека современите Турци во Бугарија се потомци на старите Бугари кои не се словенизирале, но сепак отсекогаш заедно со словенските Бугари го сочинувале бугарскиот народ (С. Димитров). По распадот на комунизмот во тек е нов процес на минимизирање на улогата на Словените, предимензионирање на онаа на Бугарите, на кои повторно им се бара алтернативно индоевропско (иранско) потекло,⁷⁸ а пак Тракијците сега добро служат на европските перспективи на земјата. Новиот приод во светската наука на оспорување на националната парадигма во толкувањето на историјата, во бугарската медијевистика е преработен преку модифицирана формула која го истакнува политичкиот момент – државата и законот како основен етноформирачки фактор во средниот век.⁷⁹

Македонската историографија во споредба со бугарската има прилично покус и едноставен развој во оваа насока, што секако е условено од нејзиното многу пократко постоење и поедноставната

⁷⁷ С. Державин, История Болгарии, т. 1, АНСССР Москва – Ленинград 1945, 189–191: Аспарух довел бугарска воена дружина („ние исклучуваме секаква можност... да зборуваме за народ“) и тоа измешана со словенски регрути на покана на веќе постоечкиот во Мизија словенски сојуз и така се формира „првата словенска држава на полуостровот“; види и Геннадий Литаврин, Кратка история Болгарии с древнейших времен до наших дней, Москва 1987, 37, 43.

⁷⁸ Б. Димитров, 12 мита в българската история, София, 2006, Тодор Чобанов, Изследвания върху културата на старите българи. София 2010 г.

⁷⁹ Иван Божилов, Васил Гюзелев, История на средновековна България, 6–14 в., София 1999, с. 7. Ова е добар пример за прилагодливоста на етногенетските формули спрема доминирачките научни теории. И фундаменталниот етногенетски труд на Ангелов (Образуването, 1972) е базиран на тогаш доминантните во советската сфера на влијание идеи на Бромлеј, за народноста како преодна етапа меѓу племето и нацијата. Таквата адаптивност меѓутоа се однесува само на формата, за етногенетската формула да изгледа научно поприфатлива. Основната идеја не трпи никакви измени и не е објект на преосмислување.

(двосоставна) етногенетска формула. Од предисториографската теза за античките Македонци како Словени (Пулевски) понатаму се поминало кон нивно маргинализирање⁸⁰ и дури до постулирање на тезата дека Словените во Македонија го земале името не од античките Македонци туку од географското име Македонија.⁸¹ Секако тоа силно било мотивирано од позицијата на федерална република во Југославија – се барало она што поврзува, а не она што дели, затоа и местото на античките Македонци во првата историја на македонскиот народ е дадено како предисторија. Во толкувањето на средновековниот период имаме две основни етногенетски концепции, кои можат најкратко да се опишат преку дефинирањето на населението во Македонија во средниот век како: оформен македонски народ (Антољак, Б. Панов), или како словенско население, кое не им припаѓа на бугарската или српската народност (Ташковски). Сепак многу ретко се одело до тотално исклучување на античките Македонци од етногенезата, и обично се предвидувало некакво скромно нивно мешање со Словените.⁸² После распадот на Југославија и особено со ескалирањето на спорот за името на Македонија започнува да се истакнува силно улогата на античките Македонци за сметка на маргинализирање на Словените во етногенезата.⁸³ Од минимизирањето на античките Македонци до *само давачи на име* се оди во друга крајност – Словените се *само давачи на јазик*. Новите бранови во светската наука за негирање на националната парадигма засега наоѓаат малку место во македонската медијевистика.⁸⁴

⁸⁰ Мисирков дури и не ги спомнува, но за разлика од него Васил Ивановски поддржува дека „Македоно-Илирите“ учествувале во етногенезата на македонската нација макар и скромно (Ивановски, 66, 73).

⁸¹ Ташковски, За Македонската нација, с. 65, За раѓањето на македонската нација, с. 98, Македонија низ вековите, с. 11-12. За разлика од него Васил Ивановски поддржува дека „македоно-илирите“ го дале името на македонската нација (а не територијата), Ивановски, 73, а според Панов, За етногенезата, с. 8 „овој народ бил напивно словенски иако го усвоил името од античките Македонци“.

⁸² Историја на македонскиот народ, 1969, 79, 80, 90 предвидува учество и на „староседелците“ (поим Македонци не се користи), кои припаѓале на различни одамна населени таму народи, Панов, За етногенезата, с. 8 зборува за романизирано и хеленизирано староседелското население, кое не било од хомогено македонско потекло, туку смеса од Македонци и колонисти, кое сепак било нарекувано Македонци. Слично и во Бранко Панов, Македонија низ историјата, Скопје 1999, 12. Но веќе во Историја на македонскиот народ, т.1, Скопје 2000 г., 239, истиот автор зборува за симбиоза меѓу Македонците и Словените.

⁸³ History of Macedonian people, Skopje 2008, „the Slavic settlement in Macedonia did not represent massive colonization of such capacity that might have completely changed the ethnical constellation in Macedonia, although the strong influence of the Slavic ethnics was certain“. Критика на ваквите толкувања Н. Пројева, Националните митови, 109, бел. 6

⁸⁴ Стојко Стојков, Поимите Словени и Бугари во Македонија и Бугарија од VII до XIII в., Скопје 2013, докторска теза во ракопис (необјавена).

ВЕЧНИТЕ НАЦИОНАЛНИ ГРАНИЦИ

Во децениите по создавањето на двете национални држави територијалното прашање политички и национално станало поактуелно од етногенетската формула. Ако етногенетската формула дозволувала да се аргументира право на посвојување на древна славна држава и народ (и преку тоа да се докаже право на своја држава и нација), тогаш територијата на истата држава и особено територијата на која живеел народот – предок, добиле далеку поактуелно и конкретно значење, а имено да ги аргументираат територијалните аспирации на националните држави. Соодветно при одредување на *националните* граници во минатото пресудни биле територијалните претензии на модерните држави.⁸⁵ „Националната територија“ е сцената на која се случува драмата на националната историја,⁸⁶ од древноста до денес.

Има тесна врска меѓу границите што се даваат од бугарската медијевистика на бугарските средновековни држави и територијалните претензии на бугарската држава од XIX и првата половина на XX в.⁸⁷ Тоа е така затоа што бугарската историографија се развила во услови на остар територијален натпревар за поделба на османлиските територии. Појдовна точка за омеѓување на националната територија биле границите на Голема Бугарија од Санстефанскиот договор од 03. 03. 1878 г., иако имала малку општо со териториите на некогашните бугарски царства.⁸⁸ Санстефанските граници се претвориле истовремено во рамка за одредување на бугарските територијални претензии

⁸⁵ Затоа и „националната територија“ во националистичките имагинации на Балканот секогаш е поголема од конкретната државна територија, како што правилно забележала Култури, цитирано дело. Проєва (Националните митови, 120) го става во втората фаза на развој на нацијата откривањето и обележувањето на „првобитната, чиста и света територија, каде се создава држава без оглед на разликите во етничката структура“.

⁸⁶ Исто.

⁸⁷ Притоа не секогаш може јасно да се издвои каде современите претензии нашле израз во исцртување на средновековните граници, а каде средновековните граници послужиле како аргументација за современите претензии.

⁸⁸ Troebst, IMRO + 100 = FYROM?, 62, 63: „Bulgarian national historiography turned this treaty into the fixed point in the system of coordinates of Bulgarian nationalism. In terms of history, it is a simple mistake, since the territorial shape of the various Bulgarian empires during the Middle Ages only partly coincides with the frontier lines drawn up in San Stefano.“ Договорот имал огромно идеолошко значење, бидејќи за прв пат создал некаква општоприфатена претстава за национална територија кај бугарските националисти. Забележливо е дека средновековните граници се толкуваат спрема овој договор – кога териториите на средновековната бугарска држава се помали од Санстефанските – таа се претставува дека се бори за ослободување и обединување на своите етнички територии, а доколку ги исполни – се претставува како остварување на националната цел за ослободување на бугарскиот народ.

во ново време и при цртањето на средновековните граници. Заслужна за тоа тројно совпаѓање била бугарската држава и нејзините територијални аспирации. Бидејќи етничката припадност се земала како главен територијален аргумент, бугарската историографија рано се одлучила како време на формирање на бугарскиот народ да го одбере најголемото проширување на средновековната бугарска држава во времето на Борис и Симеон. Времето и просторот биле избрани не по научна туку по национална логика: колку може да се постари и поголеми (дури и надвор од Санстефанските граници). Бидејќи основната територија за поделба била Македонија главниот дел од аргументацијата бил насочен кон докажување на нејзиниот древен бугарски карактер.

Овие стремежи нашле израз и во креирањето на поимот „бугарски земји“ масовно користен во бугарската медиевистика, кому не му се дава политичка туку етничка содржина – тоа е земјата на бугарскиот народ. Притоа опфатот на „бугарските земји“ повеќе се совпаѓа со современите национални претензии отколку со средновековните реалности. Дури и нешто повеќе, така нацртаниот национален простор се претставува како примордијално бугарски, зашто и без бугарската држава и дури пред создавањето на бугарски народ, овој простор веќе на некој начин бил бугарски бидејќи на него се населила „бугарската група Словени“. Така „бугарските земји“ се оформуваат како поим независен од бугарската држава, еднаков на модерните бугарски претстави за идеална национална татковина. Всушност, во средниот век таквата територија не се разбирала како нешто оформено и цело, а ниту имало идеја дека е тоа простор населен со еден посебен народ,⁸⁹ туку поимот „бугарска земја“ се користел само во смисла на територија на бугарска држава во конкретниот момент.

Македонската медиевистика се развива во рамките на националната идеја за слободна и обединета Македонија чии граници биле зацртани од ВМРО.⁹⁰ Така да се каже „македонскиот национален простор“ бил фиксиран во географска област со точно одредени граници,

⁸⁹ Предраг Коматина, Појам Бугарске у XI и XII веку и територија Охридске Архиепископије, Охридска архиепископија у византијском свету, Византијски свет на Балкану, Београд, 2012, 41–56.

⁹⁰ Тоа не значи дека никој претходно немал географски сфаќања за границите на Македонија слични на оние на ВМРО, но факт е дека имено ВМРО и токму во избраните од неа граници ги направи општо познати за Македонците и дел од македонската национална свест. Последното јасно се гледа од фактот што Пулевски во својата историја напишана во времето пред ВМРО во 1892 г. ги одредува „синорите“ македонски на Балканот Македонија: до Јадранот, Далмација, Љим, Сава и Дрина, на север и североисток – Дунав, на југ – Јонско и Јадранско море, Тесалија, Егејско и Средиземно море, а на исток Црно Море, Босфор, Дарданели (Горѓија Пулевски, Славјанско-македонска општа историја, МАНУ, Скопје 2003, 44).

кој поради особеностите во развојот на македонскиот национализам (подоцнежна афирмација, развивање како дефанзивна филозофија, доцно создавање на национална држава кога териториите на Балканот биле веќе поделени и сл.) немал можност да развие надежи и фантазии за експанзија надвор од првично зацртаната територија. Затоа и претензиите кон минатото не оделе подалеку од границите на ВМРО-вска Македонија. Имено, таквата територијална рамка се наметнала и во толкувањето на минатото. Територијата на Македонија во средниот век се претставува како нешто што се разбира само по себе, нешто целосно, компактно и издвоено во секоја смисла (географска, административна, културна, историска и етничка). Истата се именува само како Македонија без разлика што во средниот век често името не било користено за истата територија.⁹¹ Така истата онаа територија за која во најново време се бореа ВМРО и македонските партизани, е презентирана како татковината во која живеел и за која се борел македонскиот народ во средниот век. Оваа парадигма се набљудува и во предржавната македонска историографија (по Пулевски!)⁹² и во настанатата по 1944 г.⁹³

Со употребата на поимите „Бугарски земји“ или „Македонија“ за средниот век, во смисла и опфат кои не постоеле во средновековието (а реално се непостоечки ниту денес, но пак силно посакувани) се врши преподредување на историјата во рамките на соодветниот

⁹¹ Во *Historija naroda Jugoslavije*, (1953), 279, бел. 1 директно е кажано дека „Овој назив се употребува овде за подрачјето од Шар планина и албанските планини до Родопите и од пл. Рила и Осогово до реката Бистрица, каде во средниот век живееле главно македонските Словени, иако од крајот на 7 се до 13 век да се употребувало за византиската тема Македонија меѓу Струма и Марица“. Види и Roudometof, *Collective Memory*, 60, кој одбележува дека Македонија како што ја опишуваат македонските историчари „from a historical standpoint and despite the presumed clarity of the above statement, it should be noted that the geographical boundaries and ethnological composition of this territory are not clear.“

⁹² За Мисирков во За македонските работи, Македонија во средниот век и во негово време е ист поим. За Васил Ивановски – исто (Бистришки, Зашто ник Македонците сме посебна нација, Документи, т. 2, с. 110, Ивановски, Македонското прашање во минатото и сега, во Борец..., т. 1, с. 60 каде на практика ќе изјави: „Под древна Македонија ја разбираме ... територијата на современа Македонија.“).

⁹³ Така е употребен уште во *Historija naroda Jugoslavije*, т. 1. 1953, 279, бел. 1, а потоа во 1969 г. во *Историја на македонскиот народ*, кн. 1, с. 9 уште во првите зборови се одредува кој простор го опфаќа Македонија и тоа повторно е истиот. Тоа е во главата Природно-географски одлики на Македонија, но и понатаму во средниот век Македонија се третира како нешто цело, за што сведочат и изрази како „Македонски Словени“ каде „македонски“ се мисли имено во модерното, а не средновековните значења на зборот. Во *History of Macedonian people*, 2008, p. 8, веќе и не се цени за неопходно да се објаснува опфатот на територијата на Македонија, првите зборови во првите два пасуси се: „On the territory of Macedonia“, „The territory of Macedonia“.

национален калап, а неостварениот (и неостварлив) национален сон се „реализира“ во минатото.

МАГИЈАТА НА ИМИЊАТА

Создавањето на нови и предефинирање на стари поими се покажало клучно во формулирањето на теориите за етногенеза и борбите за национална надмоќ.⁹⁴

Освен веќе посочените два термини „бугарски земји“ и Македонија, во употреба биле внесени и други. Само што тие, за разлика од првите, немале за цел да ја определат територијата туку да ги пополнат празнините во етничкиот континуитет и да докажат дека населението во посакуваната територија секогаш било етнички и емоционално поврзано со нивната држава. Како такви во бугарската историографија можат да се посочат поимите *Прабујари* и *Прошбујари*, кои на луѓето кои себе си се именувале Бугари и го дале името и средновековната држава, тие одредуваат позиција на нешто што им претходи на *вистинските Бујари* (т.е. современите), а истовремено го гарантираат нивното место меѓу предците на нацијата. Ниту едното од овие две тврдења меѓутоа не е научно.⁹⁵ Паралела можеме да најдеме во терминот *англички* или *древни Македонци*, поставуван во очигледна корелација со *современи Македонци*, со таа разлика што истите не бараат задолжително потекло на едните од другите (иако тоа може да се подразбира). Слично е и со термини како „*Македонски Словени*“ (двосмислен поим особено кога е напишано со големо М) и „*бујарски Словени*“, или „*бујарска трупца на Словени*“. Не помалку подведувачки се термините „*Бујари*“ и „*Македонци*“ и соодветно *бујарски народ* и *македонски народ* употребени за средниот век бидејќи преку нив се протура тезата дека истоимените современи нации постоеле и во она време,⁹⁶ додека овие термини тогаш често имале поразлична содржина и начин на употреба.

⁹⁴ Согласно одличната формулација на Михаел Штјурмер: „Во земјата без историја, оној кој го претставува секавањето ги оформува поимите и го интерпретира минатото, ќе ја добие иднината“ (Michael Stürmer, „Geschichte in geschichtslosem Land,“ *Frankfurter allgemeine Zeitung*, 25 April 1986; цитиран во Charles S. Maier, *The Unmasterable Past: History, Holocaust, and German National Identity*, Cambridge, 1988, 44).

⁹⁵ Овие поими, макар и по други причини се критикувани како ненаучни и во Бугарија: Божилов - Гюзелев, *История*, 6, 7.

⁹⁶ За проблематичноста на употреба во научните трудови на средновековни етноними, кои се совпаѓаат со современи национални имиња, види, John Fine, *When ethnicity did not matter in the Balkans: a study of identity in pre-nationalist Croatia, Dalmatia, and Slavonia in the medieval and early-modern periods*, Michigan, 2006, 9-11.

Од друга страна низа средновековни поими се покажале проблематични при изградбата на етногенезата па и двете историографии морале да спорат со изворите за нив. Во бугарската медијевистика таков е поимот *Власи*⁹⁷ во врска со создавањето на второто бугарско царство, а донекаде и *Словени*,⁹⁸ а за македонската – поимот *Бугари*.⁹⁹ Карактеристично е што и двете се обиделе да ги „тргнат“ несоодветните поими на сличен начин – прогласувајќи ги за неетнички. Меѓутоа бугарските медијевисти никако не прифаќаат дека македонските колеги имаат право да направат со поимот *Бугари*, она што тие го прават со поимот *Власи*¹⁰⁰ и доследно се придржуваат кон етничкото интерпретирање на поимот *Бугари*.¹⁰¹ Обратно – било посветено особено внимание да се докаже дека поимите *Македонија* и *Македонци* немале етничка содржина, а ниту врска со средновековна Македонија,¹⁰² а за

⁹⁷ Г. Цанкова-Петкова, *България при Асеновци*, София, 1978, с. 26, 27, Великите Асеновци, София, 2016, и поконкретно статиите на Георги Николов, Теодор-Петър, Асен-Белгун и Йоаница – Калоян – обновители на българското царство (1185–1207), Александър Николов, *Второ българско царство и Влахо-българските дилеми*, с. 100–105.

⁹⁸ Бидејќи во словенските текстови од X в. е регистрирана само (се)словенска самосвест (види Стојко Стојков, *Јазыкъ словѣнскый во старословенските текстови* (IX – XIV век), *Историја*, год. L/LI, Скопје 2015–2016, 121 – 145), а што реално ја нулира идејата дека се создал словенски бугарски народ, Димитар Ангелов ќе вложи многу напор за да ја истолкува истата како свест дека Бугарите се словенски народ (Ангелов, *Образувањето*, 286–295, 328–336). Види и Заимов кој се обидува да докаже дека зборот *Словени* во периодот VII–X в. не се однесува на сите *Словени*, туку само на *Словените* од „бугарската група“, а во X в. – на бугарскиот народ (Заимов, *Словѣне*, 127 – 135).

⁹⁹ Bechev, *Historical Dictionary*, LII.

¹⁰⁰ Можеби заслужува да се спомне дека и романската историографија не го прифаќа неетничкото толкување на терминот *Власи*, а на практика се согласува со македонската историографија во толкувањето на поимот *Бугари* како политички (Никола Марков, *Бележки за някои недобре решени проблеми в книгата на Александър Маджару, Asanesti istoria politico-miliara a statului dinastiei Asan* (1185–1280), во *Великите Асеновци* 14).

¹⁰¹ Инсистирањето дека поимот *Бугари* не е политички, заедно со настојувањето дека бугарското царство, независно што се создава преку имитирање на византиското царство, не е надетничко како него, туку напротив, претставува етничка држава е темелен камен на бугарското толкување на средновековието. Спореди: Ангелов Д., *Българската народност и делото на Климент Охридски*, *Българското средновековие – идеологическа мисъл и просвета*, София, 1982, 41 бел 32, кој инсистира дека поставувањето знак на еднаквост меѓу поимите *Бугари* и *Ромеи* е неправилно зашто за разлика од космополитната Византија, во која под *Ромеи* во некои случаи можеле да се кријат различни народности, бидејќи името имало и државна смисла „во Бугарија меѓутоа во разгледуваниот период името *Бугари* означувало една определена народносна припадност, слично на називот *Влав*, *Србин* и сл.“.

¹⁰² Петър Коледаров, *Името Македонија в историческата географија*, София, 1985. Оваа монографија, која е посветена на сузбивање настојувањата на македонскиот национализам да аргументира идентитет во средниот век преку поимот *Македонци*,

да се одрече секаква врска меѓу современите и античките Македонци станало вообичаено последните да бидат нарекувани Македони, а не Македонци како што се правело до 1944 г.

Во пракса како научно промашување се покажале и напорите национално „несоодветните“ поими во изворите да се отфрлат како неважни, и да се истолкуваат како еквивалентни на современи поими (Власи = Бугари, или Бугари = Македонци). Во средновековните поими треба да се бараат средновековни идеи и реалности, кои и не мораат да постојат денес.¹⁰³

Иако во последниот половина век двете историографии се развивале како поларизирани толкувања на идентитетот на населението во Македонија, кои меѓусебно се исклучуваат, тие истовремено покажуваат и немалку сличности. На прво место основниот принцип е ист: преку комбинирање на политички, национални и географски претстави и појави, преосмислување, промена и воведување на поими се презентира постоење на етнос.¹⁰⁴ (Исти се во тој контекст и начинот на кој се решава проблемот со националното име и толкувањето на средновековните етноними). Понатаму таквиот етнос се јавува „филозофски камен“ низ кој се прекршуваат зраците од средновековните извори. Следниот чекор е формулирање генеза на етносот, при

нема еквивалент а ниту реплика во македонската историографија, што уште еднаш ја покажува нејзината пасивност и инертност. Макар поимот Бугари да е дискутиран попатно во македонската медијистика, до денес не е објавена монографија посветена на него.

¹⁰³ Пример за тоа е поимот Бугари кој во XI-XII в. реално се однесува на Охридската архиепископија и нејзината паства од Срем до Софија и од Белград до Тесалија и Драч (види Коматина, цит. дело), а не на бугарски народ, или на македонски народ во современа смисла на зборот.

¹⁰⁴ Прегледен пример во тој однос ни дава Божилов во својата книга Българите във Византијската империя, София 1995, во која конструира како нешто единствено „бугарската дијаспора во Византија“ (5), дефинирајќи ја дури како нераскинлив дел од темата „туѓинците во Византија (7) (иако „Бугарите“ и да не биле туѓинци на пример во XI - XII в.), очигледно сметајќи ја за дијаспора на „бугарскиот народ.“ За целта ги третира ги како припадници на „бугарскиот народ“ сите оние кои се наречени „Бугари“ во изворите (иако овој поим да може да се однесува на неколку различни етнички припадности (туранобугарска – од Волга, Дунав, или од друго место, или словенска по принцип), имиња од „бугарско“ потекло (тука става и туранобугарски и словенски), потекло од големи родови во некоја бугарска држава (елитите во бугарските држави биле од различни етноси), местото од кое потекнуваат (под кое разбира имено митската категорија „бугарски земји“). Така луѓе од различни етнички потекла се комбинираат во единствен вештачки конструкт, во суштина идентичен со современата бугарска нација онаква каква што се замислува од бугарските националисти.

што начинот на образување на народот (преку мешање на различни компоненти) и улогата на државите во древноста се многу слични во тоа. На практика идентични се тие во гледањето на Византија како на исконски непријател и асимилатор (кој истовремено е пречка, но и го предизвикува развитокот на народот) и на османлиската власт како штетно за народот на „турско ропство“. И во двете историографии имаме пресликување на современи национални идеи и претензии во минатото. И двете медиевистики ја проектирале идеалната национална татковина далеку во средниот век. И во двете историографии освојувањата во средниот век вршени од држави препознати како национално „наши“, доколку се вршат во зацртаните „наши“ граници се третираат како ослободување.

И двете минале низ две фази на политичка актуелност на нивните тези во врска со народот и нацијата: првата во која аргументите служеле како конкретна основа за територијална претензија и втората во која спорот нема територијална компонента, туку се оди на заштита на националниот мит (а во македонскиот случај и докажување на правото на постоење). И двете фази се во врска со сменетите политички реалности – првата од времето кога се применувал принципот за креирање на етнички хомогени нации и втората – е плод на принципот на непроменливост на границите.

Менувањето на научните етногенетски ставови и во двете историографии скоро исклучиво е резултат на политички промени и промена во националните приоритети, а во многу мала степен поради нови научни сознанија. Причината веројатно е во тоа што етногенезата во балканските историографии е национално-политичка идеја, а не научна дисциплина.

Сличностите лесно можат да се објаснат со користење на исти парадигми при толкување на историјата, или со навлегување на некои митски претстави и идеи меѓу интелегенцијата во Македонија преку егзархискиот образовен систем (пред 1912) и во времето на втората светска војна, или со копирањето на модели од бугарската во македонската историографија.¹⁰⁵ Позајмувањето на модели во оформувањето на етногенетските митови во историографиите е нормална појава – така и бугарската ја позајмила основната формула од рускиот национален мит (создавање на народот преку претопување на туѓородните создатели на државата и даватели на името во словенската маса). Дел од сличностите се должат и на општата вкоренетост во исти интелектуални текови – национализмот, панславизмот и словенофилството.

¹⁰⁵ Особено видна е сличноста во етногенетската шема меѓу Ангелов (Образувањето) и Панов (Кон етногенезата). На с. 13 Б. Панов дури користи конструкција „македонската група Словени“, без да го објасни и аргументира таквиот поим, кој е директна имитација на „бугарска група Словени“ кај Ангелов.

Фундаменталната разлика се јавува во одговорот на основниот спорен момент - етничката припадност на населението во Македонија. Разликата е и во кадровска сила и од таму во научна продукција, како и во средствата за пропаганда, што пак резултирало и во степента на прифатеност на ставовите на едната или другата медијевистика во светот.¹⁰⁶ Друга специфичност е што и покрај подолгото постоење и далеку поголемиот број на истражувачи бугарската теорија за етногенеза не е претставена со многу повеќе варијации од македонската. Може дури и да се подржи спротивно тврдење, ако се земе во предвид дека во македонската историографија, има и алтернативно не-етноцентричко етногенетско сиже (Ивановски, Ташковски) какво што во бугарската реално и нема. Во последно време можеме да забележиме дека македонската етногенеза започнува да „победува“ во претензиите за старост, а бугарската, го држи првенството за просторна големина.

Друга сериозна разлика имено е фактот што бугарската историографија се покажува како активната, агресивна страна, додека македонската како пасивна. Притоа бугарската преживеала повеќе промени отколку прилично статичната македонска позиција, која откако во крајот на 60-те и почетокот на 70-те години на XX в. го дефинирала својот одговор спрема бугарската критика, до распадот на Југославија во голема степен останала несменета. Се разбира дека бугарската политика не била единствениот фактор при формулирањето на ставовите за етногенезата во македонската медијевистика. Своја улога имале: Југославија (неопходноста за градење на југословенско единство), а по 1991 г. и Грција (неопходност да се заштити името). Константната позиција на бугарската медијевистика спрема Македонија во последниот половина век и не можела да иницира некоја промена.

СЛИКАЊЕ НА НЕБИТИЕТО

Судирот меѓу двете медијевистики, не е единствено научен – туку националистички и политички, и одлично се вклопува во припишуваната на Орвел мисла: “The most effective way to destroy people is to deny and obliterate their own understanding of their history.”¹⁰⁷

¹⁰⁶ Пример за неприфаќање на начинот на кој двете историографии обработуваат спорни проблеми види на пример во *The Oxford dictionary of Byzantium*, vol. 3, New York – Oxford, 1991, p. 1838: The controversy over whether Samuel created a Macedonian, West Bulgarian or Bulgarian states are ahistorical, as its project modern ethnic distinction onto the past.

¹⁰⁷ Мислата е извонредно популарна на интернет и се припишува на George Orwell и неговото познато дело *Nineteen Eighty-Four*, каде што меѓутоа ја нема, иако има некои блиски по дух мисли, како онаа искористена за мотото на оваа статија или како следната: „We, the Party, control all records, and we control all memories. Then

Зашто во принцип, спорот не е едноставно за потеклото на различни популации туку специфично и само за потеклото на луѓето во Македонија – потеклото на луѓето во Бугарија не се поставува под прашање. Спорот не го засега правото на постоење на бугарската нација, но очигледно во балкански контекст го оспорува истото тоа за македонската нација.¹⁰⁸ „Копането ровови“ во таков контекст се јавува како природна реакција. Спорот исто така не е за историјата како вистина, туку за големината на својата нација на Балканот, каде историјата изгледа како поголемо богатство од бедната современост. За жал како во секоја војна, така и во историографската првата жртва е (историската) вистина. Затоа добар дел од двете медијевистички можат да се разгледуваат и како сликање на небитието или пак во корелација со мислата на Tom Hiddleston: “the past is a safe place to explore our collective cultural neuroses.” Со таа разлика што на Балканот минатото не претставува safe place.

Ранливата меѓународна позиција на Македонија потхранува илузии за „ребугаризација“, за елиминирање или барем парализирање на македонската нација како фактор на Балканот и истото наоѓа израз во жестокоста на нападите и оспорувањето на кое сме сведоци и денес.¹⁰⁹ Одделувањето на историјата од националната политика во овие дебати често е невозможно.¹¹⁰ Да се надеваме дека зацврстувањето на суверенитетот на Р. Македонија на меѓународен план, ќе доведе до слабеење на таквите илузии и како резултат – до деполитизација на минатото и до еманципирање на историчарите, од соодветните национални политики.¹¹¹

we control the past“ (<https://ia600201.us.archive.org/8/items/nineteeneightyfour1984ByGeorgeOrwellPDFAudioBook/1984.pdf>, 313, 314).

¹⁰⁸ Дури и во оние случаи кога тоа не е поставено како примарна цел, туку само се утврдува дека македонската нација и идентитет се „нови“, тоа во балкански услови значи истото – новата нација не е вистинска нација, туку модерен фалсификат.

¹⁰⁹ Последен пример во таа насока е предлогот на американскиот конгресмен Рорабахер да се подели Македонија, види: Христо Ивановски, Зошто американскиот конгресмен бара Македонија да исчезне, Рорабахер е стар албански лобист, Дневник 7. II. 2017

¹¹⁰ Troebst, IMRO + 100 = FYROM?, 66 „The role of historians in Skopje and Sofia is very similar. Few of them are presently able to resist the strong pressure from the government or the opposition. In Greece, Macedonia and Bulgaria, historiography is still a direct political action whenever the ancient, medieval and contemporary history of Macedonia is involved.“

¹¹¹ Исто, 73.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Александър Николов, Второ българско царство и Влахо-българските дилеми, Великите Асеневици, София, 2016, с. 100-105,
- Александър Маджару, *Asanesti istoria politico-miliara a statului dinastiei Asan (1185-1280)*, во Великите Асеневици, София, 2016.
- Антон Съботинов, Българският произход на цар Самуиловия род, София 2005
- Атила Пок, Политическите употреби на исторически митове и фабрикуването на омаза, Либерален преглед, 14 Май 2013, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/europe/2055-2013-05-14-14-30-44>.
- Бранко Панов, За етногенезата на македонскиот народ, ГИНИ XVI/3, Скопје 1972, 77-99,
- БКП, Коминтернът и македонският въпрос, т. 2, София 1999
- В. Grafenauer, *Srjednovekovna etnička struktura prostora jugoslovenskih naroda i odnos između osnovnih etničkih jezgara kasnijih naroda*, *Jugoslovenski istoriski časopis*, Beograd 1988, s. 17-24;
- Б. Димитров, 12 мита в българската история, София, 2006,
- Васил Ивановски, Борец за идеалот за слободна и обединета Македонија на Балканот, Историја на Македонија од антиката до АСНОМ, книга прва, ред. Иван Катарциев, МАНУ, Скопје, 2014.
- Васил Златарски, Историја на българската држава през средните векове, т. I. ч. I, , София 1970,
- Васил Јотевски, Националната афирмација на Македонците од Пиринскиот дел на Македонија, 1944-1948, ИНИ, Скопје 1996.
- Веселин Ангелов, Хроника на едно национално предаство, София 2004
- Victor Roudometof *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict, Greece, Bulgaria, and the Macedonian Question*, 2002, Praeger Publishers
- Веселин Бешевлиев, Към въпроса за народността на старите македонци, ГССУ, т. XVIII, 8, София 1932.
- Василка Тъпкова-Заимова, „Българи родом“, Комитопулитите в летописната и историографската традиција, Велико Търново 2009
- Васил Ивановски, Актуелни прашања на Македонија (1946), во: Публицистика и документи, кн. 2, Скопје, МАНУ, 2014,
- Г. Цанкова-Петкова, Блгария при Асеневици, София, 1978,
- Георги Николов, Теодор Петър, Асен-Белгун и Йоаница-Калоян-обновители на българското царство (1185-1207), Великите Асеневици, София, 2016
- Ѓорѓија Пулевски, Славјанско-македонска општа историја, МАНУ, Скопје 2003)
- Gavril Kazaroff, *Quelques observations sur la question de la nationalite des anciens Macedoniens*, *Revue des Etudes Grecques*, 23, 1910,
- Генадий Литаврин, Кратка история Болгарии с древнейших времен до наших дней, Москва 1987
- Державин, С., Историја Болгарии, т. I, АНСССР Москва-Ленинград 1945,
- Димитър Ангелов, Византия, София 1992
- Димитар Ангелов, Образуването на българската народност, София, 1971
- Димитър Ангелов, Принос към народностните и поземлените отношения в Македонија, (Епирскиот деспотат) през първата четврт на XIII в., Известия на камарата на народната култура, серия Хуманитарни науки, бр. 4, София, 1947 г.
- Драган Ташковски, Кон етногенезата на македонскиот народ, Скопје, 1974,

- Д. Иловајски, *Вопросъ о народности Русовъ, Болгаръ и Гунновъ*, Журналъ Министер-
ства народного просвѣщенія, ССХV, С. Петербург, 1881,
- Дино Косев, *Борбите на македонскиот народ за ослободување*, Софија 1952 г.,
- Dimitar Bechev, *Historical Dictionary of the Republic of Macedonia*, Historical
Dictionaries of Europe, No. 68, The Scarecrow Press, UK 2009,
- Драган Ташковски, *Богомилското движење*, Скопје, 1949
- Драган Ташковски, *За Македонската нација*. Скопје, 1975
- Драган Ташковски, *За раѓањето на македонската нација*, Скопје 1975
- Драган Ташковски, *Македонија низ вековите*. Скопје, 1985
- Дринов Марин, *Южные славяне и Византия в X веке*, Избрани съчинения, т. 1, Софија
1971
- Документи за борбата на македонскиот народ за независност и национална држава, т.
1, Скопје 1981, г.
- Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава,
т. 2, Скопје, 1981,
- Државна сигурност и културно-историческото разузнавање (1970-1989), Из архивите
на ДС, т. 15, Софија, 2014,
- D. Kaneff, *Negotiating their Past in Post-Socialist Bulgaria*, „Ethnologia Balkanica” 1998, бр.
2, с. 31-45,
- Емил Георгиев, *Кирил и Методиј в развитието на българската култура*, Тържествена
сесия за 100 годишнината на славянската писменост 863-1963, БАН, Софија 1965,
- Иван Божилов, *Васил Гюзелев, История на средновековна България, 6-14 в.*, Софија 1999
- Иван Снегаров, *История на Охридската архиепископия*, Софија, т. 1, 1995,
- Иван Снегаров, *История на Охридската архиепископия*, т. 2, Софија, 1995
- Исаева О. Н., *Македонский дискурс в современной историографии*, Славянский аль-
манах, 14, Москва, 2010 238-247,
- Историја на македонскиот народ, кн. 1, од предисториско време до крајот на 18 в..
Скопје 1969 г.
- Историја на македонскиот народ, т.1, Скопје 2000 г.,
- Irena Stefoska and Darko Stojanov, *Remembering and Forgetting the SFR Yugoslavia. His-
toriography and History Textbooks, in the Republic of Macedonia*, Südosteuropa 64
no. 2, 2016 Institute for East and Southeast European Studies pp. 206-225.
- Иречек Константин, *История на българите*, Софија 1999
- James F. Clarke, Zlatarski and *Bulgarian Historiography*, The Slavonic and East European
Review, Vol. 15, No. 44 (Jan., 1937)
- John Georgeoff, *Nationalism in the History Textbooks of Yugoslavia and Bulgaria*, Compa-
rative Education Review, Vol. 10, No. 3 (Oct., 1966),
- Йордан Заимов, *Словѣне и българе в старобългарската книжнина и в българската то-
понимия*, во Константин Кирил Философ-юбилеен сборник по случай 1000 годиш-
нината от смъртта му, БАН, Софија, 1969, 127-135
- J.A. Sampimon, *Becoming Bulgarian: the articulation of Bulgarian identity in the nineteenth
century in its international context: an intellectual history* (Dissertation Faculty of Hu-
manities), 2006, 124, bel 437. Види и Clarke, Zlatarski and Bulgarian Historiography,
- John Fine, *When ethnicity did not matter in the Balkans: a study of identity in pre-natio-
nalist Croatia, Dalmatia, and Slavonia in the medieval and early-modern periods*, Mi-
chigan, 2006
- Historija naroda Jugoslavije, ed. Bogo Grafenauer, Zagreb, т. 1. 1953,
- History of Macedonian people, Skopje 2008,

- Кристина Кулури, Тиранията на историята, Либерален преглед, 21 Април 2009, <http://librev.com/index.php/prospects-europe-publisher/553-2009-06-17-07-33-13>,
- Kyрил Drezov Macedonian identity: an overview of the major claims, in *The New Macedonian Question*, ed. James Pettifer, Palgrave, Great Britain, 1999,
- Македонска енциклопедија, т. 1, МАНУ, Скопје, 2009
- Македонска енциклопедија, т. 2, МАНУ, Скопје, 2009,
- Македонският въпрос в българо-югославските отношения (1950–1967), София 2009,
- Македонският въпрос, Историко-политическа справка, БАН, София, 1968,
- Марин Дринов, Поглед върху произхождението на българският народ и началото на българската народност (1969), во Избрани съчинения, т. 1, София, 1971,
- Мария Тодорова, Етнос, национализъм и комунистическото наследство в Източна Европа, Либерален преглед 29 Март 2013, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/bulgaria/1962-2013-03-29-10-47-42>
- Милен Михов, Политика в историята. Новата българската история и македонската историография 1944–2005, Велико Търново, 2006,
- Мисирков К. П., За македонците работи, Софија 1903,
- Nade Proeva, Savremeni makedonski mit kao odgovor na nacionalne mitove suseda: albanski panilirizam, bugarski pantrakizam i грчки panhelenizam, *Zgodovinski časopis*, 64, Ljubljana, 2010, 176–219,
- Наде Проева, Националните митови во современа Европа и негирањето на македонскиот идентитет, *Slavia Meridionalis* 12, SOW, Warszawa 2012,
- Николай Аретов, Национална митологија и национална литература, София, 2006
- The Oxford dictionary of Byzantium, vol. 3, New York-Oxford, 1991
- Patrick Geary, The myth of nations, the medieval origin of Europe, Princeton and Oxford, 2003
- Петър Коледаров, Климент Охридски “пръв епископ на български език” на драговитите в Слунско и на Великият в западните Родопи, во Константин Кирил Философ – юбилеен сборник по случай 1100 годишнината от смъртта му, БАН, София, 1969, 141–168
- Петър Коледаров, Името Македония в историческата географија София, 1985
- Петър Петров, Образување на българската народност, София 1981,
- Петър Мутафчиев, Истојна на българският народ, БАН, София 1992
- Пиринско дело, бр. 42, 20.10.1947 г.,
- Пламен Павлов, Залезът на првото българско царство (1015–1018), София 1999
- P. Novaković, Use of past, ancestors and historical myths in the Yugoslav wars in 1990s. Archaeology and the changing identity in the former Yugoslavia, „Portolano Adriatico” 2007, бр. III/3,
- Pohl Walter, Conceptions of ethnicity in Early Medieval studies, *Archaeologia Polona*, vol. 29, 1991, p. 40–49; *Concepts of National Identity in the Middle Ages*, Leeds, 1995;
- Предраг Коматина, Појам Бугарске у XI и XII веку и територија Охридске Архиепископије, Охридска архиепископија у византијском свету, Византијски свет на Балкану, Београд, 2012
- Сима Ђирковић, Работници, војници, духовници, Друштва средновековног Балкана, Београд 1997, 172–174.
- Софија Вури, Грција и грците в новите български учебници по историја. Либерален преглед, објавена на 03 Февруари 2015, <http://librev.com/index.php/discussion-culture-publisher/2631-2015-02-03-13-18-14>.
- Старобългарски речник, т. 1, София, БАН ИБЕ, 1999,

- Стјепан Антолјак, Македонија и Македонците во средниот век (Прилог кон етногенезата на македонскиот народ), ГИНИ XVI / 1, Скопје 1972, с. 111-124.
- Стјепан Антолјак, Самуиловата држава, ИНИ, Скопје 1969
- Stefan Troebst, IMRO + 100 = FYROM? The politics of Macedonian historiography, *The New Macedonian Question*, ed. James Pettifer, Macmillan Press Ltd 1999,
- Стојко Стојков, Македонското малцинство во Бугарија од признавање кон непирање 1948-1989, Годишен зборник на ФОН, год. 6, т. 1, Штип, 2016,
- Стојко Стојков, Поимите Словени и Бугари во Македонија и Бугарија од VII до XIII в., Скопје 2013, докторска теза во ракопис
- Стојко Стојков, Языкѝ словѣнскѝй во старословенските текстови (IX-XIV век), Историја, год. L/LI, Скопје 2015 -2016, 121-145
- Стојко Стојков, Македонија како татковина и националните колебања на Мисирков, во Македонскиот идентитет низ историјата, Скопје, 2010, с. 215-244
- Стойко Стојков, Табу, време на страх и страдание, преследването на македонците в Бугарија по време на комунизма (1944-1989), Сандански, 2014.
- S. Mladenov, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin nad Leipzig, 1929.
- Тодор Чобанов, Изследвания върху културата на старите българи. София 2010 г.
- Thomas A. Meininger, A Troubled Transition: Bulgarian Historiography, 1989-94, *Contemporary European History*, Vol. 5, No. 1 (Mar., 1996), pp. 103-118,
- Уилям Хейгън, Смъртоносните национализми на Балканите, Либерален преглед, 11 Декември 2012, <http://librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/prospects/europe/1878-2012-12-11-19-04-16>
- Fredrik Barth, „Introduction,“ in *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Boston, 1969
- Хенри Ноел Брејлсфорд, Македонија, Нејзините народи и нејзината иднина, Скопје, 2003
- Ц. Кристанов, към въпроса за етногенезата на българския народ, Исторически преглед, XXII, кн. 3, София, 1966 г.
- Sepreganov, Todor (2014) Transition and the Macedonian historiography. In: *History education beyond borders. How can we share our cultural heritage?*, 31 March 06 Apr 2014, Ohrid, Macedonia. (Unpublished), <http://eprints.ugd.edu.mk/9752/>,
- Чавдар Маринов, Македонското прашање од 1944 до денес, Комунизмот и национализмот на Балканот, Скопје 2013
- Юрий Венелин, Древние и нынешние болгары в политическом, народописном, историческом и религиозном их отношении к россиянам. Историко-критические изыскания. Т. I. Москва, 1829,
- Wayne S. Vucinich Review: *Istorija na Makedonskiot Narod*. by Mihailo Apostolski; *Istorija Makedonskog Naroda*: Vol. 1: Od Praistorije do Kraja XVIII Veka, *Slavic Review*, Vol. 31, No. 2 (Jun., 1972), pp. 496-499

70 ГОДИНИ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА
ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ИСТОРИОГРАФИЈА

<i>Издавач</i>	ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ
<i>За издавачот</i>	проф. д-р Горан АЈДИНСКИ
<i>Издавачки одбор</i>	проф. д-р Ванчо ЃОРЃИЕВ проф. д-р Александар АТАНАСОВСКИ проф. д-р Војислав САРАКИНСКИ
<i>Идејно решение и корица</i>	проф. д-р Војислав САРАКИНСКИ
<i>Лектура и коректура</i>	проф. д-р Димитар ПАНДЕВ
<i>Техничка обработка</i>	проф. д-р Војислав САРАКИНСКИ
<i>Печати</i>	МАР-САЖ – СКОПЈЕ

CIP-каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

94(497.7)(062)

930(497.7)(062)

СЕДУМДЕСЕТ

70 години Институт за историја : 70 години македонска историографија : зборник на трудови одржан на Меѓународната Конференција одржана на 13 и 14 декември 2016 година во Скопје. - Скопје : Филозофски факултет, 2017. - 500 стр. : илустр. ; 24 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-238-125-1

а) Историографија - Македонија - Собири б) Македонија - Историја - Собири

COBISS.MK-ID 103246602

© 2017 Филозофски факултет, Скопје.

Сите права за печатеното издание се заштитени.

Електронското издание подлежи на Creative Commons Attribution/ No Derivatives
License, која дозволува преземање на делото со задолжително цитирање на
изворот и на неговите автор.